

การนี้ สหริ เป็นสมดีงสหกรณ์ 30 ห้าศ บริบูรณ์ มีได้ยังมีได้หย่อน และในชาติเป็นพระเวสสันดรนั้น ทรงรับเพ็ญบ้างมี 10 พร้อมทุกประการมีได้เศษ แลกาลเมื่อพระชนมายุได้ 8 พระพรหมา มีพระ ทานธชาชัย ทำริจฉีให้อัมตติกทาน แลกาลเมื่อพระราชทานเศวตคุณรปีจักษณาก แลกาลเมื่อ ทรงบริจากสตตสตดกมหาทาน แลกาลเมื่อต้องบันพพาชนนิยกรรมออกจากพระนคร แลกาลเมื่อ บริจากบุตรทานแลกรวิยาทาน แลกาลเมื่อสมาคมแห่งหอกหักตรีย์ในห้องศรีวงศ์ มหาปฐพีก กัมปนาททุกครั้งถ้วนถึงคำรับ 7 ครั้ง เป็นมหามหัศจรรย์ เหตุนั้นจึงตรัสพระสัทธรรมเทศนาไว้ ในคัมภีร์จริยาปฏิญาณด้วยนาทพระค่าว่า อเจตนาขั่น ปฐวี เป็นอาทิ อรรถาธิบายก็คล้ายกับความ หลัง ทรงบำเพ็ญพระสมดีงสหกรณ์บริบูรณ์ ในชาติเป็นพระยามหาเวสสันดร เนื่อง หน้าแต่นั้นก็เป็นปัจจมิภวิชาติไใต้ตรัสแก่พระสัพพัญญตญาณสำเร็จพุทธภูมิบารมี และ ในชาติเป็นพระเวสสันดรนั้น กາລวันเมื่อประสุติ ตรัสแก่พระมารดาว่า จะบำเพ็ญ ทานแลกรุงริจานมหาทานทั้งหลาย ดุจนัยพรรรณนามแล้ว จัดเป็นพระทานบารมี แลกาลเมื่อ ทรงสติตอยู่ในราช ทรงรักษาเบญจรงค์ศิลป์เป็นนิตย์ แลรักษาอุโบสถศิลป์ทุกๆ กิ่งเดือน จัด เป็นพระศิลปบารมี กາລเมื่อเสด็จออกจากราชบุรี แลกาลเมื่อทรงสำเร็จชั้นกามคุณ ทรงบรรพชาเป็นดานส อยู่ในอรัญญีประเทคนั้น จัดเป็นพระเนกขัมมบารมี กາລเมื่อทรงทำริขักให้อัชฌัตติกทาน แต่ยังสติตในการกฎหมาย แลกเมื่อประทานสองพระโอรสแก่ชูชกพระมหาณี ก่อปรัชัยพระวิจารณ- ญาณบรรเทาเสียชั้นความรักและความโศกแต่บุตรวิโยคันน์ จัดเป็นพระปัญญาบารมี กາລเมื่อ เสด็จดำรงราชสมบัติทรงพระอุตสาหะ เสด็จออกสู่ชั้นทานศาลาทุกๆ กิ่งเดือนมีได้ขาด แลกาล เมื่อทรงพาหารบรรพชาอุดสาหะบูชาเพลิง เพื่อขับกบราุงชั้นเตโชกสิณภานานน จัดเป็นพระวิริย- บารมี กາລเมื่อพระราชนิดาตรัสรสั่งให้นถเทศพระองค์เสียจากพระนคร ด้วยคำของชาวสีร้ายภูร ยกไทยมีได้มีความพิโรธในพระราชนิตร แลกาลเมื่อพระมหาณีตีพระโอรสทั้งสองอดกลั้นเสียชั้น ความโกรธในพระมหาณี จัดเป็นพระขันติบารมี กາລเมื่อตรัสปฏิญาณ จะให้อัฐิทานแลบุตรแก่ พระมหาณีแล้ว กิ่งทรงเสียสละบริจากให้โดยสติย์ มีได้ตรัสกลับกลอกล้อลงนั้น จัดเป็นสัง- บารมี กາລเมื่อทรงสมາทานมั่นมีได้กระทำในพระทัยเส่นห้าอาลัยในพระราชนูร อันทรงสัล- ให้เป็นทาน แลกาลเมื่อทอดกพระเนตรเห็นหมู่สกเสนาสำคัญว่าเข้าศึกสะคุ้งแต่รอนภัย พระ มหทุกเล้าโลมพระทัยแล้ว เสด็จลงจากยอดเขาบรรพตกระทำพระทัยมั่นมีได้หวั่นไหวแต่กัย นั้น จัดเป็นอธิฐานบารมี กາລเมื่อแผ่พระเมตตาไปแบ่งชากลิ่นกรายภูร พระราชทานคุณช ทาน แลกาลเมื่อสติตในเขาง梧ก แผ่พระเมตตาทั่วไปแบ่งสัตว์จดทุนทกวินาท กາລเมื่อตัดเสีย ชั้นเส่นห้าในพระปีบูตร แลกมีได้โกรธแก่พระมหาณี ตั้งพระทัยเป็นมัชฌัตตามณ์ท่านกลางไม่ รักไม่ชังผู้ใดคนนั้น จัดเป็นอุเบกขานบารมี และพระมหาบุรุษบ้าเพ็ญบารมีสำเร็จในพระชาติเป็น พระเวสสันดรนั้น ครั้นสิ่นพระชนมายุ กิจดีไปบังเกิดเป็นสันดุสิตเทวราช เสารพิทัยสมบัติอยู่

ในชั้นดุสิตเทวโภลก กำหนดอายุถึง 57 โกฐิ กัน 60 แสนน์ในมุขย์ นับเป็นปีในชั้นดุสิตได้ 4000 ปีพิพธ์⁵⁰

4. ธรรมวิภาค สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชรัญญาโนโรม ทรงนิพนธ์คำ อธิบายการมี 10 จากริบยกไว้ในทสกะ หมวด 10 ดังนี้

“ศพที่ว่า บารมี สันนิษฐานว่าออกจากศพที่ ปรน แปลว่ากุณสมบัติหรือปฏิปทาอัน ยากยิ่ง ท่านพระบนว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ ได้ทรงบำเพ็ญมาแต่ครั้งเป็นพระโพธิ สัตว์ เมื่อบารมีเหล่านี้เต็มที่แล้วจึงได้ตรัสรู้มีเหล่านี้กระจำงแล้วโดยมาก จักแก้เฉพาะบาง ประการ เนกขัมมะ ได้แก่การออกบัว โดยอธิบายว่าออกจากงาน สังจะน่าจะได้แก่ชื่อตรง หรือการตั้งใจทำจริงหรือการมุ่งแสวงหาความจริง แต่ในชาดกปกรณ์จัดเอาการยกເเอกสารเป็น จริงอยู่อย่างไร ขึ้นดังอธิษฐานเพื่อสำเร็จผลที่มุ่งหมายเป็นสุขจะบารมี อธิษฐานได้แก่การตั้งใจ มั่น อุเบกษา ได้แก่ความไม่ยินดียินร้าย บารมีเหล่านี้ ท่านแยกออกเป็น ๓ หมวดคือ บารมี อุปการมี ปรมัตถบารมี สติ เป็นบารมี ๓๐ ทศ บารมี ๓ หมวดนี้ต่างกันอย่างไร สันนิษฐานยก ความเข้าใจของพระคันธรวาจารย์ ก็ไม่แน่ลงเหมือนกัน ท่านแก้ท่านอย่างหนึ่ง การให้ไม่ได้ ระบุพัสดุ จัดเป็นทานบารมี การให้พัสดุภัยนอกจัดเป็นทานอุปการมี การให้อวัยะและชีวิต จัดเป็นทานปرمัตถบารมี อุปการมีเป็นศพที่ท่านสันนิษฐานก่อน ตามพัชญชนะแปลว่า บารมี ใกล้หรือบารมีรองเรียงไว้ระหว่างกลาง ลงสันนิษฐานว่า ปرمัตถบารมีเป็นยอด รองลงมาอุป- บารมี โดยนั้นได้ความว่า เป็นบารมีที่รองปرمัตถบารมีลงมาพิเศษกว่าบารมีเฉย ๆ แบ่งบารมี อย่างหนึ่งออกเป็น ๓ จำพวก อาศัยเกณฑ์ตามเกณฑ์ที่ท่านตั้งมาแล้ว คือ ชีวิต ร่างกายและ ทรัพย์ภัยนอก ส่วนทานแบ่งง่าย ஸละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มากหรือเพื่อเปลี่ยงทุกข์ กันอัน จัดเป็นทานปرمัตถบารมี สละอวัยะแห่งร่างกาย เช่น พยายามเพื่อจะทำประโยชน์ หรือเปลี่ยงทุกข์เขา แต่ต้องเสียอวัยะของตนในการทำอย่างนั้น จัดเป็นทานอุปการมี สละ ทรัพย์เกือกถูกหล่อเพื่อเปลี่ยงทุกข์เขา จัดเป็นทานบารมี สติที่รักษา เพราะพ่าว่าชีวิตร่างกายและ โภคทรัพย์ อาจแบ่งเป็น ๓ ได้เหมือนกัน ส่วนบารมีอันเหลืออย่างต้องหาเกณฑ์มาแบ่งอีก ไม่ใช่ ทำง่าย แม้ทำได้แล้วยังไม่พ้นฟืนเฟือ ข้าพเจ้าสันนิษฐานเห็นเกณฑ์แบ่งอีกทางหนึ่ง บารมีที่พระ- โพธิสัตว์บำเพ็ญในชาดที่ห่างไกล ตามที่กล่าวว่า ครั้งเสวยพระชาติเป็นมุขย์ก็มี เป็นเครื่องนานก์ นี้ สับสนุกน จัดเป็นเพียงบารมี ที่บำเพ็ญในชาดที่ใกล้เข้ามาก่อนหน้าปัจจิมชาติเพียง ๑๐ ชาติ ตามที่กล่าวว่า ครั้งเสวยพระชาติเป็นมุขย์เป็นพื้น และเป็นมุขย์วิสามัญ มีลักษณะอยุชาติ เดียวที่ว่าเป็นพญานาค จัดเป็นอุปการมี ที่พระมหาบุรุษทรงบำเพ็ญในปัจจิมชาติ ก่อนหน้า ตรัสรู้พระโพธิญาณ จัดเป็นปرمัตถบารมี จักพร้อมนาเจพะปัจจิมชาติ พระองค์นี้อุมพระชนม์

⁵⁰ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, เรื่องเดิม, หน้า 145 – 147.

เพื่อประโยชน์แก่คุณมากด้วยพระเมตตา จัดเป็นงานบารมี และพระเนตรตามบารมี เสต็จออก
มหาภิเนยกรรมณ์ จัดเป็นพระเนกขัมมบารมี ทรงสำรวมในศีลสมควรแก่การเป็นบรรพชิต จัด
เป็นพระศีลบารมี ทรงนำพญเพชร และทรงอุดหนต่อความลำบากยากเขี้ยว จัดเป็นพระวิริย-
บารมี และพระขันติบารมี ทรงตั้งพระหฤทัยมั่นในปัญปทา ตั้งพระหฤทัยทำจริง ๆ เพื่อแสง
ความจริง จัดเป็นพระอัษฎานบารมี และพระสังจานบารมี ทรงรักษาพระหฤทัยคงที่ ไม่ให้
วิการพระยินดีขึ้นร้าย จัดเป็นพระอุเบกขานบารมี พระปรีชาทำพระองค์ให้เป็นผู้ดีน รู้เท่าถึง
การณ์และอาจเลือกเห็นก้าวหน้าไม่ลงมาย นำพระองค์ให้หลอกจากวิรยาอันนิใช่ทางดำเนินใน
ปัญปทาอันเป็นทาง ตลอดถึงได้บรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ จัดเป็นพระปัญญาบารมี
ขัดตามเกณฑ์สัมด้วยเคารเรื่องที่ท่านจัดเป็น ๓ กາล คือ ทุเรนิทาน เรื่องห่างไกล ๑ อวิทุเรนิ-
ทาน เรื่องไม่ไกลนัก ๑ สันติเกนิทาน เรื่องใกล้ชิด ๑ แต่แบ่งระยะคลาดกันไป ทุเรนิทาน ท่าน
ขัดจำเดิมแต่ตั้งปรา atan เพื่อเป็นพระพุทธเจ้า ณ สถานพะพุทธที่ปั้งกร จนถึงจุดจากชาติ
เป็นพระเวสสันดร อุบัติขึ้นในคุลติเทวโลก อวิทุเรนิทาน ตั้งแต่จุดจากคุลติพิกพจนถึงตรัสรู้
พระสัพพัญญูญาณ ณ คงไม้มหาโพธิ สันติเกนิทาน ตั้งแต่ตรัสรู้แล้วจนปรินิพพาน ส่วน
ชาดกจัดเรื่องต่าง ๆ เป็นอันมาก ที่กล่าวความเสวยพระชาติสั่นสนกัน เป็นสามัญชนบท อันได้
แก่ทุเรนิทาน จัด ๑๐ เรื่องที่กล่าวความเสวยพระชาติไม่สั่นสน เว้นเรื่องหนึ่งเป็นมหาชนบท
อันได้แก่ อวิทุเรนิทาน โดยนั้นนี้ เรื่องปัจจินิชาติ ได้แก่สันติเกนิทาน ข้าพเจ้าตั้งเกณฑ์ตามนับ
จัดเรื่องชาดกบารมี ท่านกล่าวว่า พระปัจเจกพุทธะ และพระอริยสาวก ได้บำเพ็ญมาเหมือนกัน
อย่างเดียวกันกับของพระพุทธเจ้าหรือต่างกัน ไม่ได้กล่าวไว้ชัด น่าจะเป็นอย่างเดียวกัน แต่
ระยะกาลสั้นกว่า”⁵¹

5. คำนำนินาชาดก พระนิพนธ์ในพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินารสิริวัฒน์
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า มีคำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องบารมีในตอนคำนำของตนมิชาดก มีปรากฏ
ในพระราชวิทยานิพนธ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ดังนี้

“กิทชาตินั้น ข้าพเจ้าเคยได้ยินท่านผู้ใหญ่กล่าวว่า พระโพธิสัตว์ชาตินั้น บำเพ็ญ
บารมีอย่างนั้นนวางลงเป็นแบบว่า พระเตมยโพธิสัตว์ บำเพ็ญขันติบารมี พระมหาชนกโพธิ-
สัตว์ บำเพ็ญวิริยบารมี สุวรรณสามโพธิสัตว์ บำเพ็ญสังจานบารมี พระเนมิราชโพธิสัตว์ บำเพ็ญ
อัษฎานบารมี พระนารพพรหมณ์โพธิสัตว์ บำเพ็ญเมตตามบารมี วิธุรบัณฑิตโพธิสัตว์ บำเพ็ญ
อุเบกขานบารมี พระเวสสันดรโพธิสัตว์ บำเพ็ญทานบารมี หรือจะว่าบารมีส่วนนั้นชักเรื่องพระ-
โพธิสัตว์ ซึ่งนั้นได้บำเพ็ญมาเที่ยบให้เห็นเป็นอุทาหรณ์ ทำให้ข้าพเจ้าเข้าใจนานาน โดยหาเอาใจ
ใส่พิจารณ์ไม่ว่า พระโพธิสัตว์ซึ่งนั้นบำเพ็ญบารมีแต่อย่างเดียวเท่านั้นตลอดชาติ เมื่อมาก้าว

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 152 – 154.

แปลเข้าครานนี้ จึงได้ความเห็นใหม่ว่า ท่านกล่าวดังนั้นน่าจะหมายความเพียงว่า บารมีอันนี้ พระโพธิสัตว์ชื่อนี้ได้บำเพ็ญเป็นยอดเยี่ยมกว่า ๙ บารมี เดตที่จริงพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี ๑๐ บริบูรณ์ตลอดชาติหนึ่ง ดังข้าพเจ้าจะบอกความเป็นไปของพระเตมิยโพธิสัตว์มากล่าว ตอนพระเตมิยเห็นพระราชบิดาลงราชทัณฑ์แก่โจร ก็หลีกเลี่ยงไม่ให้ต้องรับราชสมบัติ และเวลาเมื่อพระชนกเดตต์จอกอกไปเชญให้ลាមตอกรัตนครองราชสมบัติ ก็ไม่ทรงรับ อาการเช่นนี้ชวนให้เห็นว่า เพื่อให้ตกแต่ผู้ที่ต้องประสารค์ จึงจัดเป็นท่านบารมี ทรงผนวชเป็นดานส จัดเป็นบำเพ็ญศีลนิยมและเนกขัมบานิยม บารมีทั้งปวงที่พระเตมิยบำเพ็ญดังกล่าวแล้วและจะยังกล่าวต่อไปสำเร็จได้ด้วยดี เพราะพระปริชา จัดเป็นบำเพ็ญปัญญาบารมี ตอนแต่ได้รับคำแนะนำของนางเทพรัตน์ ไว้ทำเป็นใบ เป็นหุหานวก งอยเปลี่ย ตั้งหฤทัยรับทำตามพร้อมด้วยความอดทนจริง ๆ จัดเป็นอธิษฐานบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี และสังจ nabar พระหฤทัยประกอบด้วย เมตตาและอุเบกษาในผู้อื่น เป็นไปเป็นครั้งคราวในระหว่างก่อนบลลคุณมา เช่น ครัวถูกทดลองก็ไม่พิโรธให้ 望การมณเป็นกลางหรือบลลคุณมาแล้ว จัดเป็นบำเพ็ญเมตตาบารมี และอุเบกษาบารมี ด้วยประการจะนี้

ก็สำหรับศกน์พิมพ์เตมิยชาดกที่ ๑ เพื่อได้ถวายและแจกท่านผู้ครัวได้รับ ข้าพเจ้าขอแสดงความเห็นต่อไปอีกว่า สามัญชนทั่วไป ถ้าประสงค์ความดีความเจริญแก่ตน ก็จำเป็นต้องตั้งหน้าประพฤติความดีความชอบตามสัตติกำลังของตน ผู้ประพฤติความดีชอบนั้น ชื่อว่า บำเพ็ญบารมี แม้บกพร่องได้นำ้ เสียบ้าง ทำได้เป็นคราวก็ตาม ก็ชื่อว่าได้บำเพ็ญบารมีเหมือนกัน เพราะว่าบารมีจัดเป็น ๓ ชั้น ชั้นต่ำเรียกว่า บารมี ชั้นกลางเรียกว่า อุปบารมี ชั้นสูงเรียกว่า ปรมัตถบารมี ตัวอย่างที่พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญ ก็อกรอบแต่ ๑๐ ชาติ ซึ่งชาตินั้น ๆ เป็นสตว์บ้าง เป็นมนุษย์บ้าง เป็นคนบ้าง ซึ่งท่านประมาณว่า ๕๐๐ ชาติ การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ในชาติเหล่านี้ จัดเป็นบำเพ็ญบารมีสามัญ ทำนองทำได้นำ้ไม่ได้นำ้ หรือต้องตั้งต้นทำบ่อย ๆ เป็นต้น ใน ๑๐ ชาติ เป็นบำเพ็ญอุปบารมีในปัจฉิมชาติ ตลอดจนได้ตรัสรเป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นบำเพ็ญปรมัตถบารมี

พระะจะนี้ เราทั้งหลายอย่าประมาท น่าจะยินดี อาจบามาเพ็ญบารมี ๑๐ ได้เหมือนกันตามความสามารถของตน ๆ⁵²

คำนำเรื่องมโนสถานชาดก

“ข้าพเจ้าได้กล่าวในคำนำเตมิยชาดกที่ ๑ ว่า พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมีครบ ๑๐ ทุกชาติ เมื่อผู้เออใจใส่อ่านเรื่องมโนสถานน์ตลอดแล้ว จะไม่พบข้อความตอนไหนว่ามโนสถานได้

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 155 - 156.

ออกบัวช ก็จะพึงเห็นว่า มโนหสต ขาดการนำเพ็ญเนกขัมมบารมี ตอนงานจะจบ นางเกรีปริทา-ชิตา ชวนให้พระมโนหสตออกผนวช มโนหสตตอบว่า ยังบัวชไม่ได เพราะมีกรอบครัวรุ่งรังมาก คำตอบนี้ได้ความชัดว่า มโนหสตไม่ได้บัวช ก็นอกขัมมนะนั้นเปลว่าออกจากการ มี 2 ประการคือ บรรพชา การบัวชประการหนึ่ง ปหานะ การละกิเลสประการ 1 บรรพชาเป็นเนกขัมมทางกาย ปหานะเป็นเนกขัมมทางใจ เพราะฉะนั้นโนหสตไม่ได้บัวช ก็ซึ่ว่าได้บำเพ็ญเนกขัมมบารมี กือปหานอันพึงปฏิบัติทางใจ ยังบารมีอีก 9 ตรวจสอบท้องเรื่องแล้ว จะเห็นได้ว่า มโนหสตบำเพ็ญครบ แต่ท่านจัดว่าโนหสตบำเพ็ญปัญญาบารมีเป็นเยี่ยมกว่าบารมีอื่น ๆ”

ในพระราชวิทยานิพนธ์เล่นนี้ยังได้กล่าวถึงคำนำเรื่องขันทกุมาร ของสมเด็จพระสังฆราชเจ้าไกรดังนี้

“อนี่ ท้องเรื่องขันทกุมารขาดกัน ชวนให้คิดเห็นความ 2 ทาง กือ ให้เห็นว่า พระขันทกุมารแสดงอธยาศัย ช่างกล้าหาดทายเสียจริง ๆ ”ไม่แสดงให้สมว่าขัตติยมานะบังเฉย และที่พระขันทกุมารทูลว่า ขอแต่อ่ายให้ต้องตาย แม้จะประทานให้เป็นท้าสเลี้ยงช้างร้าว ชนมูลช้าง ม้าของกัณฑาลภูริหิต ก็ไม่ว่า นี่คือเป็นการรักษาติสกุลเสียที่เดียว อาจให้เห็นความดังนี้ทาง 1 เมื่อมานิกลงว่าโนราณอาจารย์พรรรณารเรื่องพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็น การบำเพ็ญพระบารมี เมื่อเช่นนี้ พระขันทกุมารทูลขอโทษเพื่อมให้ต้องตาย โดยกล้าหาดทายหรือ ไม่กล้าหาดทายก็ตาม นั่นเป็นการบำเพ็ญพระบารมี น่าจะเป็นพระเมตตาบารมี เพราะยังตนและผู้อื่น สัตว์อื่นให้รอดชีวิต ส่วนตนเมื่อยังไม่ต้องตายโดยไม่จำเป็น ก็จะได้บำเพ็ญพระบารมีอย่างอื่น ให้บริบูรณ์ เมื่อขอโทษได้แล้ว พระเจ้าเอกสารและกัณฑหารพรหมณก็จะได้พันจากการฆ่าคน และสัตว์ ไม่เป็นบาปร้ายแรง อาจให้เห็นความดังนี้ก็ได้อีกทาง 1”⁵³

และกล่าวถึงคำนำเรื่องพระเวสสันดรชาดกไกรดังนี้

“ได้กล่าวไว้ในเตมิยชาดกที่ 1 ว่าพระโพธิสัตว์ทั้ง 10 องค์ ทรงบำเพ็ญบารมี 10 ทุก องค์ แต่องค์ 1 ๆ ทรงบำเพ็ญบารมีอย่าง 9 ต่างกันเป็นเยี่ยมกว่าบารมีอีก 9 ดังท่านกล่าวไว้ว่า องค์นั้นบำเพ็ญอันนั้น ชี้ข้าพเจ้าได้รับความรู้มาแต่ท่านผู้หนึ่ง แต่ท่านบอกผิด ข้าพเจ้าก็เลย กล่าวไว้ในนั้นผิดไปด้วย บัดนี้ได้รับความรู้แต่ท่านทั้งสอง ผู้รู้แบบแผนที่แน่นอน จึงขอแก้ทำ เป็นตารางบอกไว้ข้างท้ายคำนำนี้”

พระโพธิสัตว์ทั้ง 10 บำเพ็ญบารมีครบ 10 ทุกองค์ แต่ทุกองค์บำเพ็ญบารมี 1 เยี่ยม กว่าบารมีอีก 9

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 158 – 159.

นามพระโพธิสัตว์	ชื่อภารมีที่เขียน
เต. เตมียะ	เน. เนกขัมมานร์
ช. ชนก	ว. วิริยบานร์
ส. สุวรรณสาม	เม. เมตตามานร์
เน. เนมิราช	อ. อธิษฐานบานร์
ม. มหัสต	ปัญ. ปัญญาบานร์
ภ. ภูริทต์	ส. สลีบานร์
จ. จันทกุมาร	ข. ขันติบานร์
นา. นารหะ	ฤ. อุเบกขานร์
ว. วิชรา	สัง. สังขบานร์
ເ. ເວສສັນດອ	ທ. ทานบานร์ ⁵⁴

๖. ธรรมานุกรณ พระนินพนธ์ໃນສມເຕັງພະສົງຫຣາຊເຈົ້າ ກຣມຫລວງຫຼີຢາຜວງສໍ່ ມີຂົບຍາຍຄໍາວ່າບາຮມີ ຂອນໍາຫລັກສູນທີ່ປ່ຽກງິນພຣະຫວິທຍານິພນົ້າຂອງສມເຕັງພຣະເທພຣຕນ-ຮາຊສຸດາ ນາກລ່າງໄວ້ ດັນນີ້

“ບາຮມີ ບາຮມີນີ້ ພຣະອາຈາຣຍ໌ແສດງວ່າພຣະພຸຖທເຈົ້າເມື່ອຍັງໄນ່ຕຣສູ້ ຍັງເປັນພຣະໂພທ-ສັຕວົວຢູ່ ໄດ້ທຽນນຳເພື່ອນມີໂດຍຄຳດັນ ຈນໃນທີ່ສຸດໄດ້ບໍາເພື່ອພຣະບາຮມີອຍ່າງສູງສຸດ ກີ່ໄດ້ບໍຣຸ ປຣມັຕປຣະໂຍ້ນ໌ ປຣະໂຍ້ນ໌ອ່າງຍິ່ງ ສັພທີ່ວ່າປາຮມີ ຩ້ວຍເຮັກໃນການໄທຫວ່າ ບາຮມີ ທ່ານວ່າມາຈາກ ສັພທີ່ ປຣມ ທີ່ແປລວ່າ ອ່າງຍິ່ງ ຩ້ວຍ ຢື່ ຄົນມູນດຶງທາງໄປ ມໍາຍາຄວາມວ່າ ດຳເນີນໄປໃນທາງທີ່ລື່ອງຂຶ້ນ ໄປໂດຍຄຳດັນ ແຕ່ຄວາມໄມ່ສູ້ສັດ ລ້າລື້ອເອາຄວາມໃຫ້ສັດກີ່ໝາຍຄວາມວ່າ ເກັນດີເກັນຖຸກ ທ່ານໄມ່ໄດ້ ແສດງໄວ້ສົງຮຣມສ່ວນໜ້າທີ່ຕຣງກັນຂຳນັ້ນ ແຕ່ເມື່ອພິຈາຮາດູ ນ່າຈະເຫັນວ່າຕຣງກັນຂຳນັ້ນກັບສ່ວນທີ່ໜ້າ ຊິ່ງເຮັກກວ່າ ອາສາວ, ພິຈາຮາດູໄໝໃໝ່ຕ້ວກຣມທີ່ເດືອຍ ແຕ່ເນື່ອງໄປຈາກຮຣມ ເຊັ່ນ ຄນທຳດີທີ່ເຮັກກວ່າ ເປັນບຸນຍ ເປັນກຸສລ ພລທີ່ດີກີ່ປ່ຽກງິນເຕີດຂັ້ນຕາມເຫຼຸດ ເມື່ອເສັງຈະລັກງານໄປ, ແຕ່ຄວາມກຸ່ມເກຍໃນ ທາງດີຫວັນກຸ່ມເກຍໃນທາງນຸ້ມາທາງກຸສລຊັ້ນມູ່ຢູ່ໄມ່ສຸ່ໄປຕາມ ນີ້ເປັນໜິດບາຮມີ ຄນທີ່ທ່ານໜ້າທີ່ເຮັກກວ່າ ເປັນນາປ ພລຊ່ວັກີເກີດຂັ້ນ ເມື່ອສຳເຮົາໄປແລ້ວກີ່ເປັນໜົດ ເຮືອງຂອງຮຣມແລະພລ ແຕ່ຄວາມກຸ່ມເກຍ ໃນທາງໜ້າຍັງມູ່ຢູ່ ນີ້ເປັນໜິດອາສາວ ນິກດູລື່ກົນເຮົາໃນກາວທີ່ມີເຫດຸອະໄຣມາປະສນ ຈຳຈະຕ້ອງທໍາ ກິດກາງຈາກແກ້ເຫດຸທີ່ມາປະສນ ຩ້ວຍໃຫ້ເຫດຸທີ່ມາປະສນລຸດ່ວງໄປ ເຮົາໄມ່ເກຍຕື່ອງໄວ່ ຈະທຳດີທ່ານໜ້າ ຮ້າຍ, ແຕ່ວ່າໃນເວລາເຫັນນັ້ນ ບາງຄຣາກີ່ເຫັນທາງທີ່ຈະທຳດີ ທຳອນ ແລ້ວກີ່ທ່ານໄປ ບາງຄຣາກີ່ໃຫ້ເຫັນ ທາງໜ້າ ທາງພົດແລ້ວກີ່ທ່ານໄປ, ເພຣະະຈະນັ້ນບາຮມີກັບອາສາວ ເກັນດີເກັນໜ້າ ຈຶ່ງເປັນຄຸ່ງກັນ ແຕ່ຕຣງກັນ

⁵⁴ ເຮືອງເດີບກັນ, ໜ້າ 159 - 160.

ข้าม, เทมีอนดังคนที่หลงทางไปคุณเดียวในป่า และต้องการกินอาหาร, นี่มีเหตุเกิดขึ้นก็จำต้อง แสร้งหาอาหาร, ถ้าบารมีส่งอุดหนุน ก็ให้แสร้งหาอาหารในทางดี เช่นเก็บลูกไม้ไปไม้ที่พอยะ กินแก้หิว, ถ้าอาสาจะเกิดขึ้น ก็ให้มุ่งที่จะมาสัตว์ มุ่งอาเนื้อมานเป็นอาหาร ลองพิจารณาดูเราเอง ในเวลาที่มีเหตุตามประสนแล้ว ทำอะไรลงไปเพื่อแก้เหตุนั้น ก็เป็นไปได้ทั้งสองทาง ทางดีก็ได้ ทางชั่วก็ได้

ปารมี หรือ บารมี ท่านจัดไว้ 10 ประการ ที่บารมีคือท่าน เรียกว่าทานบารมี, บารมี ก็อศีล เรียกว่า ศีลบารมี, บารมีคือเนกขัมมะ ความออกไปเรียกว่าเนกขัมบารมี, บารมีก็อ ปัญญาความรู้ เรียกว่าปัญญาบารมี, บารมีก็อวิริย ความนาภัยนั้น หรือความเพียร เรียกว่าวิริยบารมี, บารมีก็อขันติ ความอดทน เรียกว่าขันติบารมี, บารมีก็อสังจะ ความจริงใจ ใจที่จริง เรียกว่า สังจنبารมี, บารมีก็อธิษฐานะ ความตั้งใจ เรียกว่าอธิษฐานบารมี, บารมีก็อเมตตา ความปราถนาสุขแพ้ไปถึงคนและสัตว์อื่น เรียกว่าเมตทานบารมี, บารมีก็ออุเบกษา ปัญหาที่พิจารณาเห็น ดีชั่วผิดถูกตามเป็นจริงแล้ว วางแผนกางลงหรือไม่ทำให้เป็นไปในอำนาจโลกัง โภสะ โมหะ วง ใจเป็นกลางอย่างที่สุดกันมา เรียกว่า อุเบกษาบารมี, รวมเป็น 10

ทาน การให้เป็นกรรม รวมทั้งจากด้วย, เมื่อทานเป็นกรรมที่ดีเป็นบุญ ก็ให้ผลดี, ความคุ้นเคยในทางทานก็ย้อมมีสันต์อีก, นี้เป็นทานบารมี กำจัดความตระหนัเหนี่ยวแน่นที่ นอนกุมอยู่ อันจัดเป็นอาสาจะนิดหนึ่ง

สีล การตั้งใจรักษาศีล ขึ้นได้ก็ตามการบัดความคิดล่วงศีลหรือทุศีลเสียให้ เป็นกรรม, ความคุ้นเคยในศีล จนจิตเป็นปกติ ไม่คิดล่วง เป็นสีลบารมี

เนกขัมมะ ความคิดหลีกออกจากทุกข์ หรือความบุ่งเหงิงต่างๆ เป็นเครื่องกำจัด ความหม่นหม่นพัวพันที่เกยมมืออยู่ เป็นกรรม, ความคุ้นเคยในเนกขัมมะ เป็นเนกขัมบารมี

ปัญญา พิจารณาจนเกิดความรู้จริง เห็นจริงขึ้น เป็นเครื่องกำจัดความรู้ซึ่ง รู้ผิด หรือ ไม่รู้ เป็นกรรม, ความฉลาดเพราความคุ้นเคยในปัญญาเป็น ปัญญาบารมี 4 นี้เป็นข้อปฏิบัติ ดีปฏิบัติชอบโดยตรง

วิริยะ ความเป็นผู้กล้าหาญมากับนั้นหรือความเพียร, ว่าถึงผลก็คือ กำจัดความเกียจ คร้าน อา奸น้อมไปได้ทั้งชั่วทั้งดีและท่านวางไว้ในลำดับของบารมีทั้ง 4 จึงเห็นได้ว่าเป็นอุปการะ อุดหนุนบารมีทั้ง 4 เป็นเครื่องกำจัดความเกียจคร้านที่ตรงกันข้าม

ขันติ ความอดทน, อดทนไม่ทำชั่ว ที่อ ไม่ลุกอำนาจของกิเลสที่เกิดขึ้นกรอบจำ แล้ว ชักใจให้อายากทำชั่ว อดทนทั้งไม่ทำชั่วและอดทนทำดี แม้ไม่ชอบใจที่จะทำดี ก็อดทนทำเป็น เครื่องกำจัดความไม่อุดทนที่ตรงกันข้าม

ສັຈະ ການລວມໄຈ, ໄຈຈ້າວອູ້ວ່າເລະທ້າຍ່ານີ້ແມ່ນປັບປຸງການລວມໄຈ, ນີ້ເປັນສັຈະ ເປັນ
ເກົ່າວົາກຳດົກຄາມໄນ້ລວມໄຈ

ອົບຮູ້ານ ການຕີໃຈນັ້ນ, ຕີ່ໄຈວ່າເລະທ້າຍໄວ້ກິທຳໄປ ກຳດົກຄາມຄລອນແຄລນ ແປ
ປານ

ເມຕຕາ ເປັນເກົ່າວົາກຳດົກຄາມພາຍາຫາ ປ່ອງຮ້າຍ

ອຸນົມກາ ເປັນເກົ່າວົາກຳດົກຄົລສ ທີ່ທຳໄຟຂອນດີຂົນຮ້າຍແລະນາງຍ ມີເອົາເລືດສົ່ນເສຍ
ໄດ້ ແຫຣະວາໃຈເປັນກາງ

ທ່ານວານດຳລົບ ວິໄຍະ ຂັນຕີ ສັຈະ ອົບຮູ້ານ ເມຕຕາ ອຸນົມກາ ຕ່ອຈາກປົ້ນຫຼາອອກມາ,
ເທິຣະລະນີ້ນ ຈຶ່ງສັນນິຍູ້ນວ່າ ທີ່ 6 ບາຣມີນີ້ເປັນອຸປະກຣະໂຮມ ຮຽມເປັນເກົ່າວົາອຸດຫຸນ ຄື້ອ
ອຸດຫຸນທີ່ຈະໄຟທ້ານ ສົດ ແນກໍານົມນະ ປົ້ນຫຼາເກີດເກົ່າຍ ສັນຕ່ອກນີ້ໄກວ່າຈະອົງທີ່ສຸດ, ເພຣະຄື່ງ
ຕີ່ໄລໃຫ້ທ້ານ ຕີ່ໄຈຮົກໝາເສື້ອ ຕີ່ໄຈອອກຈາກຄາມໜາກ ມີເອົາເລືດສົ່ນເສຍທີ່ສຸດ ຕີ່ໄຈພິຈາລະນພໍ່ໄຫ້ຮູ້
ເຫັນຕາມເປັນຈົງ ແຕ່ດ້າວັດວິໄຍະ ຂັນຕີ ສັຈະ ອົບຮູ້ານ ເສີຍແລ້ວ ກີ່ໄມ່ສໍາເລົດ ສ່ວນເມຕຕາກີ່ເປັນ
ເກົ່າວົາກຳຈັດພາຍາທີ່ເກີດຈົ້ນແລ້ວຈະທຳໃຈໃຫ້ໄປປ່ອຮ້າຍ, ອຸນົມກາ ເມື່ອເກີດຈົ້ນກີ່ກຳຈັດກີ່ເລືດ
ຍັນດີຂົນຮ້າຍຫລວມນາງຍ

ຮ້າມຄາມວ່າສ່ານທີ່ຫ້າທີ່ຕຽກກົນໄໝ້ມ ອັນນອນໜັກໜົມອູ້ຈັກເປັນອາສະ ສ່ວນດີທີ່
ນອນໜັກໜົມອູ້ທີ່ເກີນໄວ້ສົດເປັນບາຣມີ ທ່ານຫັກບາຣມີໄວ້ 3 ຂັ້ນຄື້ອ ບາຣມີ ສາມັ້ນໆທີ່ເປັນຫັ້ນຕົ້ນ
ຄູ່ເຫັນນີ້, ອຸນົມກາ ບາຣມີທີ່ຈຳນິກລ້ອຍ່າຫັນນີ້ ປຽມຕດບາຣມີ ບາຣມີອ່າຍ່າງສູງເອົກອ່າຍ່ານໍ້າ ທ່ານ
ແສດວ່າ ຖນ ກາຣີ່ໄ ໃຫ້ພົດຊ່ວງອອງຕ່າງໆ ນັ້ນ ເປັນບາຣມີສາມັ້ນ ໃຫ້ລູກໃຫ້ເມື່ຍ ເປັນອຸປະບາຣມີ,
ໃຫ້ໜັດທີ່ທ່ານຊັກຕົວຍ່າງວ່າ ກວັກລູກຕົກໃຫ້ຜູ້ອັນທີ່ຕາມອດ ເທົ່ອໃຫ້ເຫານີຕາດີ ມີເວັບແລ້ວເນື້ອໃຫ້ກົນທີ່
ອດອຍາກົນຕ້າຕາຍ ນີ້ເປັນປຽມຕດບາຣມີ, ແຕ່ພິຈາລະນພູແລ້ວ ໄມ່ນ່າຈະເປັນເຫັນນີ້ ດົນໜັ້ນງ່າຕາ
ນອດ ລະກວັກຕາເຄນຕາດີໄປໄສ່ກົນຕາແອດຈະເຫັນໄດ້ອ່າຍ່າໄຣ ໃນຫາດກົກທສ່າຕິ ຄື້ອ 10 ຊາດ ເຫັນ
ໜັດທີ່ເປັນພະເວສສັນຕຽນນີ້ ໃຫ້ລູກໃຫ້ເມື່ຍ ທ່ານຈັດເປັນອຸປະບາຣມີ, ແຕ່ອ້າພິຈາລະນພູໃນຫາຕີ
ປັຈຸບັນ ກີ່ພອຈະເຫັນໄດ້ ຄື້ອທະໄຫີສົດທີ່ມີອ່ອກງານຮອງສມາບຕ້ອງໜີ່ ໄມ່ຕະຫະຫຸ້ນໜີ່ຍັນແນ່ນ ເພື່ອ
ແມ່ເລື້ອຈານເປັນທານບາຣມີ, ຕີ່ໄຈປະພຸດຕິປະພຸດຕິຂອນ ເວັນ ປະພຸດຕິ່ວ່າປະພຸດຕິຄົດ ເປັນ
ສົດບາຣມີ, ມຸ່ງທີ່ຈະອອກຈາກຄາມຍຸ່ງເໜີຍພ້າພັນນີ້ອູ້ໃນໄຈ ເຮັດວຽກ ແນກໍານົມບາຣມີ, ມຸ່ງທີ່ຈະຮູ້
ຈົງເຫັນຈົງເປັນປົ້ນຫຼາບາຣມີ, ສ່ານບາຣມີ 6 ກີ່ອຸດຫຸນບາຣມີທີ່ 4 ຈັງຕົ້ນ ລົງໃຫ້ກຽງປົງບົດຕົວໜີ່
ເຫັນນີ້ໄດ້ ຕັ້ງແຕ່ເສດີຈະສົມບົດຂອງຜູ້ຄຣອງເວັນອອກໄປແສງໜາໄພທີ້ຄື້ອ ປົ້ນຫຼາເປັນເກົ່າວົາ
ຕຣສູ້ ມີຄວາມຕຣສູ້ໄປຈານເນື້ອຈານຈະຕຣສູ້ ແຕ່ຍັງມີຕຣສູ້ ຈັດເປັນອຸປະບາຣມີ ບາຣມີທີ່ຈຳນີ້
ໄກດ້, ໃນແວດາທີ່ຕຣສູ້ ພະບາຣມີ 10 ເກົ່າຍຸເຕັມທີ່ເປັນປຽມຕດບາຣມີ, ກີ່ໄດ້ປຽມຕປະໂຍ້ຍ໌ ຄື້ອ
ໄໝ້ຫຼາຍເນຸດຕິ ເປັນພະຫຼາຍທສເຈົ້າ ເປັນ ຢຸຖົນໂທ ລ້າຈັດເຫັນນີ້ເຫັນຄວາມໄດ້ຕີ ທ່ານແສດງວ່າ ພະຫຼາຍທສເຈົ້າ

บำเพ็ญการมีเป็นพื้นเพอญ แต่เป็นการมีสามัญบั้งขึ้นไปเป็นอุปการมี สูงสุดเป็นประมัตถการมี นึกถึงเวลาที่จะจะตรัสรู้ต้องผ่อนมารนั้น ก็ต้องใช้ประมัตถการมี ก้อ ทาน สะหมุดจนถึง ชีวิตชาติเป็นตาย ที่ท่านแสดงไว้ว่าตั้งจากਮหาปชาต ความเพียรใจญี่ 4 ถ้าไม่ตรัสรู้ จะไม่ทรงคดายบลังก์ คือนั้นขัดสมាជิญໆ, จิตของพระองค์ก็เป็นปกติ ไม่ห่วนไหว เป็นศีล, ความคิดสละสั่งที่พัวพันหรือความพัวพันออกไป แนวแผลอยู่ในใจ เป็นแกขัมมะ, พิจารณา ดุจนี้เห็นความเป็นจริง เป็นปัญญา, บารมีอีก 6 ก็เป็นอุปการะ

บารมี กับอาสาจะ เป็นคู่กันเสมอ, ในชั้นต้นท่านแสดงว่า อาชชา ความไม่รู้เป็นต้น เดิม ออกมาก็เป็นความรู้ผิดจากความจริง เมื่อรู้ผิดจากความจริงก็ทำผิด เมื่อทำผิดก็ให้ผลที่ ไม่ชอบใจ ก้อเป็นผลที่ผิด, ความรู้ถูกเกิดขึ้น แก่ความไม่รู้เดิมหรือรู้ผิดเสื่อมไปทีละน้อยทีละ น้อย เช่น เด็กแรก ๆ เกิดมาไม่รู้ไฟเป็นอย่างไร นี่เป็นอวิชาชานิดหนึ่ง, เมื่อเห็นไฟ ก็ไม่รู้ว่า ไฟร้อน น่อวิชาของมา รู้ผิดจากความจริง, เพราะไม่รู้ว่าไฟร้อน ก็ถูกไฟหรือจ้าไฟเข้า ความ ร้อนก็เกิดขึ้น นี้ให้เกิดความรู้ รู้ว่าไฟร้อน, เมื่อรู้เช่นนี้แล้วจะไม่เข้าไฟหรือป้องกันไม่ให้ไฟมา ถูกตัวอีก นี่เป็นความคลาด, ความรู้ถูกที่เกิดขึ้นแก่ความรู้ผิดเป็นตัวกรรม ความคลาดที่มี เก็บอยู่ไม่สูญไป นั่นเป็นบารมี, ในข้ออื่น ๆ หรือในทางอื่น ๆ ก็เป็นเช่นนี้แหล, คนเรียนอะไร ต่าง ๆ เมื่อเรียนก็แก่ความไม่รู้ หรือแก่ความรู้ผิดในเวลาเรียน แต่เมื่อเสร็จจากการเรียนแล้ว ความคลาดที่เกิดขึ้น เพราะเรียนไม่ได้สูญไม่ได้ดับ ยังคงมีอยู่, เพราะจะนั่นปัญญา ความรู้ กับความคลาด มีอาการเป็นเดียวกัน แต่รู้เกิดขึ้น เพราะเหตุคลาดสืบเนื่องไปจากความรู้, คน ที่คึกขยามากได้ ปัญญาความรู้มากก็คลาดมาก นี่ว่าในชาติปัจจุบัน แต่บางคนพอเกิดมาพุทธ ได้แสดงกิริยาได้, ผู้ใหญ่เห็นเข้ากับอกได้ว่าเด็กคนนี้ໄอ์ เด็กคนนี้คลาด แสดงว่าบารมีที่มีอยู่ ในเด็กนั้นต่างกัน เด็กที่พุทธออกมหาหรือแสดงกิริยาออกมາให้ผู้ใหญ่สังเกตได้ว่าໄอ์ เพราะมีໄอ์ อยู่, เด็กที่พุทธและแสดงกิริยาออกมາให้ผู้ใหญ่สังเกตได้ว่าเด็กนี้คลาด ก็พระเจ้ามีคลาดอยู่ ภายใน, แต่จะไปผ่าดูว่าคลาด ไม่ อยู่ที่ไหนหากไม่เห็นบารมีคู่กับอาสาจะแต่ตรงกันข้ามนี้ ท่านจึง แสดงว่าบารมีเกิดขึ้นด้วยความรู้, เมื่อคนเราพบเห็นอะไรต่าง ๆ เกิดความรู้ขึ้นก็แก่ความไม่รู้ หมดไปทีละน้อย เป็นอันกำจัดอาสาจะออกไปทีละน้อย ในที่สุดมีบารมีเต็มที่เป็นประมัตถการมี ก็กำจัดอาสาจะด้วยประการทั้งปวง”⁵⁵

⁵⁵ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชรบูรณ์ฯ, เร่องเดิม, หน้า 230–235.

บารมีในนิทานชาดก

ชาดกมี 547 เรื่อง แต่ละเรื่องพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีต่าง ๆ กัน การจะกล่าวให้ครบทุกชาดกทุกบารมี เป็นเรื่องละเอียดมาก ในขั้นนี้จะขอกล่าวชาดกบางเรื่องที่เกี่ยวกับบารมี 10 พอกเป็นตัวอย่าง ดังนี้

1. ทานบารมี คือบารมีในการให้ทาน มีในชาดกดังนี้

1. เวสสันดรชาดก (547) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรราชกุமาร ของพระเจ้าสัญชัย ถูกพระราชนิศาตร์บังขับออกจากพระราชินทร์ไปเป็นริชาช้างปีงจันนาเคนทร์ (ช้างคู่บ้านคู่เมือง) แก่พระมหาณีเมืองกลิงกรายภูร์ เมื่อเดี๋ยวจากพระราชินทร์ พระองค์ก็ทรงบริจาคบุตรธิดาแก่พระมหาณีชูชาดและบริจาคราชยาแก่พระอินทร์ซึ่งแปลงเป็นพระมหาณีไปข้อ ในที่สุดพระองค์ก็ได้เดี๋ยวกลับไปครองราชสมบัติ

2. นิโคธชาดก (12) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเนื้อ ยอมสละชีวิตแทนนางเนื้อที่มีภารภ์แก่

3. สถาบันทิตชาดก (316) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกระต่าย ยอมกระโดดเข้าไปในกองไฟเพื่อสละเนื้อของตนเองเป็นทานแก่พระมหาณี (พระอินทร์)

4. มหาบีชาดก (407) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระยาหวานไปกินมะม่วง กับบริวารถูกมนุษย์ล้อมไว้ จึงยอมสละชีวิตหอดตนเป็นสะพานให้บริวารเดินข้ามไปได้

5. โรหันมิกชาดก (501) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเนื้อไปติดบ่่วงนายพราน ซึ่งประสงค์จะจับพระโพธิสัตว์ไปถวายพระมเหสีของพระเจ้าพระมหาทัตซึ่งกำลังแพ้พระครรภ์ น้องชายและน้องสาวของพระโพธิสัตว์ยอมสละชีวิตด้วย นายพรานเลื่อมใส จึงยอมปล่อยไป

6. หังสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระยาแหงส์ไปติดบ่่วงนายพราน ซึ่งประสงค์จะจับพระโพธิสัตว์ไปถวายมเหสีของพระเจ้ากรุงพาราณสีซึ่งกำลังแพ้พระครรภ์ขณะติดบ่่วงแหงส์เสนอคดียอมสละชีวิตร่วมด้วย นายพรานเลื่อมใสจะปล่อย แต่พระโพธิสัตว์ให้พากล่าวถวายพระราชาและมเหสีแล้วได้แสดงธรรมถวายความแพ้ครรภ์ของพระมเหสีก็รับรู้ นายพรานได้รับยกศักดิ์ด้วย

7. สีวีราชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าสีวีราช ทรงคั้กพระเนตรให้เป็นทานและได้พระเนตรเป็นทิพย์กลับคืนมา

8. วิธีชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระราชดำเนินเป็นเครญชี้ช่วยในการทำงาน พระอินทร์ แก้ลังบันดาลให้ทรัพย์สินสูญหายและบอกให้เลิกท่านทรัพย์จะกลับมาตามเดิม พระโพธิสัตว์ ไม่ยอม พระอินทร์จึงคืนทรัพย์สมบัติ

นอกจากชาดกที่กล่าวมา ยังปรากฏในชาดกเรื่อง สังขชาดก อภิติชาดก มหาโภกิน ชาดก นิมิตรราษฎร์ จันทกุณาราษฎร์ ภูริธรรมชาดกและมหาสุทัศนชาดก (95)

2. ศึกษารมณ์ กิจกรรมในการรักษาศีล มีในชาดกดังนี้

1. ภูริทัตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระราชดำเนินเป็นพญาဏกชื่อภูริทัตเบื้องหน้าป่าใน นาคพิภพ บำเพ็ญอุบัติสักศีลตลอดชีวิต เมื่อสิ้นชีวิตจึงไปบังเกิดในสารรัก

2. ภูลาวกชาดก (31) พระโพธิสัตว์เสวยพระราชดำเนินเป็นมหาณพมีเหลี่ยม 4 คน คือ นางสุธรรมมา นางสุจิตรา นางสุนันทา และนางสุชาดา มเหสี 3 องค์แรก สร้างศาลา รักษาศีล ส่วนนางสุชาดาไม่ทำอะไรเลย หลังจากตายไปแล้วมหาณพได้เป็นพระอินทร์ มเหสีทั้ง 3 องค์ ได้เป็นเหลือของพระอินทร์ ส่วนนางสุชาดาไปเกิดเป็นนางกษั坦 พระอินทร์ทราบจึง ได้ลงไปบอกให้นางรักษาศีล นางรักษาศีลอยู่ห่างชาติ จึงได้กลับไปเกิดเป็นมหาณพเหลือของพระอินทร์

2. ถือนานิสังสชาดก (190) พระโพธิสัตว์เสวยพระราชดำเนินเป็นสมุหเทวดาช่วยคนที่มี ศีลเมื่อคราวที่เรือแตกในกลางมหาสมุทร

4. บัญชีโนบสชาดก (490) พระโพธิสัตว์เสวยพระราชดำเนินเป็นพระมหาชนิคและการอุ กษาเป็นถุาย ใกล้อาศรมมีนกพิราบ 1 คู่ งู สุนัขจิ้งจอกและหมี สัตว์ทั้ง 4 ได้รับความทุกข์ จึงมารักษาศีล ณ อาศรมของพระโพธิสัตว์

5. ขั้นเปลี่ยนชาดก (506) พระโพธิสัตว์เสวยพระราชดำเนินเป็นพญาဏกถูกหมอยุบบังได และนำไปแสดงในที่ต่างๆ ในที่สุดหมอยุบบังไดถูกปล่อยพญาဏก เพราะอนุภาพของการรักษาศีล

นอกจากนิทานชาดกที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ยังมีชาดกเรื่องอื่น ๆ อีก ที่จัดอยู่ใน ศึกษารมณ์ คือ พระอินตนสัตตุกุณาร (513) สังขปาล (524) และฉัพทันตนาคราช (514) เป็นต้น

3. เนกขั้นมนารมณ์ กิจกรรมในการออกบวช ในชาดกพระโพธิสัตว์ออกบวชเป็น ดาวสมอญี่ 78 เรื่อง⁵⁶ ที่เด่นชัดมีญี่ 4 เรื่อง ดังนี้

1. หัตถีป้ากุณาร (509) พระโพธิสัตว์เสวยพระราชดำเนินเป็นหัตถีป้ากุณารเห็นไทย แห่งทรัพย์สมบัติ จึงพาคนทั้งหลายออกบวชเป็นถุาย

2. อิยะกรกุณารชาดก (510) พระโพธิสัตว์เสวยพระราชดำเนินเป็นอิยะกรกุณารตีเตียน ไทยแห่งทรัพย์สมบัติ จึงพาคนทั้งหลายออกบวช

⁵⁶ เนลิม มากนวลด. เรื่องเดิม, หน้า 71.

๓. ชุดลูกศุตเดมชาตก พระโพธิสัตว์เสวยพระราชดิเป็นพระราชนูรชื่อชุดลูกศุตโสม
ทรงพ้ารากนเคนโนทยของการกรองเรือน แม้พระราชนิดา พระราชนารดา และพระมเหสีตลอด
จนรำภูรณะอ่อนหวานสักเทปีรักตาม กิจกรรมอุทกนาช

4. เตมี่ยชาติก พระโพธิสัตว์เส้ายพระชาติเป็นเตมี่ยราชกุمار ได้ทรงสั่งคำที่พระราชบิดาตรรสึให้ราชบุรุษลงอาชญาชนิตต่าง ๆ แก่ใจ มีความกล้าท่องยากระดูกเจาะพระราชวงศ์ทำเป็นคนไป จนในที่สุดพระราชนิตาทรงรับสั่งให้อีไปฝังหัวเป็น พระองค์จึงได้ทรงเป็นฤทธิ์ในที่สุดก็สำเร็จญาณและอวิญญา ลืมชีวิตแล้วไปเกิดในพรหมโลก

4. ปัญญาณร่ม ก่อภารมีในความรู้คุณและไทยประโภชน์ให้ประโภชน์ทั่วโลก
เรื่องปัญญาณร่มมีในนิทานชาดก ดังนี้

1. ມີກສດຫາດກ ພຣະໄພທີສັດວິເສາຍທະຮະບາດຕີເປັນນໂທສດວັດທິດ ມີປົງຄູາສາມາເຮັດແກ້ປົງຫາຂອນທາດາແລະມຸນຸ່ມຍື່ງໜ້າຍ ໄດ້ຄົດອຸນາຍໃຫ້ກົມຕະຍີ້ 101 ພຣະອົງກໍ ຮອດພັນຈາກກາງຮວງຢາພິ່ມ ແລະຄົດອຸນາຍຊຸດອຸໂນມງໍ້າໃຫ້ພຣະເຈົ້າວິເທ່າຮຽຮອດພັນຈາກຄຳນາຈາກອອງພຣະເຈົ້າຈຸດນີ້-ພຣະມາທິດ

2. **ເສັນການໜີ້ທີ່** (402) ພຣະໄພທີ່ສ໌ຕົວໝາຍພະຈາຕີເປັນເສັນກົບນົມທີ່ໄດ້ໃຫ້ປິ່ງຢູ່າ
ຊ່າຍພຣາຮມຜົນໜ້າໄກ້ຮອດພື້ນຈາກກາຮຽກງົງກົດ ແລະໄດ້ອຸນາຍໄກ້ກຣຍາຂອງພຣາຮມຜົນທີ່ຄ່ານີ້
ກົດໝາຍກ່ຽວຂ້ອງກົດເປັນຄົນຕີ

3. ถูกกฎหมาย (22) พระโพธิสัตว์เสวยพระราชทานเป็นพระยาสุนัข สุนัขในพระราชภูมิที่อยู่ในอาณาเขตของราชสำนัก พระราชนัดลักษณ์ให้สั่งให้ห้ามสุนัขทั้งหมด ยกเว้นสุนัขในเขตพระราชภูมิที่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาในเขตพระราชทาน พระโพธิสัตว์ได้ให้คำแนะนำและพยานามาทั้งหมด ให้สุนัขกิน ปรากฏว่าสุนัขตัวที่กินหนังไก่ราชาตกใจกระโดดออกออกมา พระราชาจึงพระราชทานอภัยแก่สุนัขทึ่งปวงและพระราชทานอาหารแก่สุนัขที่เป็นประชาราษฎร์

4. มหาพันธุ์ชาดก (26) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นราชเสนากรครกิตแก้วไชยช้าง
ทรงของพระราชาเจ้าแห่งศรีรัตน์ เพราะฟังเสียงใจคุยกันเป็นประจำจึงนิมนต์พระสมณะมาสนทนนา
ธรรมและชี้ทางจริยธรรมให้แก่คนต่อไป ท่านได้สอนเรื่องความดีด้วยคำเรียบเรื่องที่

5. มติชนิดชาดก (114) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปุลิ ทรงคิดอุนาวยเพื่อช่วยปุลิ ๒ ตัวให้รอดพ้นจากการติดข่าย จึงทำน้ำให้ป่นปวนข้างหลังข่ายช่างประมงเข้าใจว่าปุลิ ออกจากข่ายไปได้ จึงขับข่ายยกขึ้น ปุลิ ๒ ตัวจึงตกไปในน้ำตัวยกงานาไปดูดภัย

7. ສកຸນກົມື້ຈາດກ (168) ພຣະໄພທີສັຕິວົງເສຍພຣະຫະຕີເປັນນກມູລໄຄຖຸກແບ່ງເຍົ່າໄປແລະພາໄປປ່ອຍທີ່ກ່ອນດິນອັນເປັນທີ່ໂດນາ ເນື່ອບືນອຸ່ນກ່ອນດິນໃຫ້ຢູ່ຈຶ່ງຮ້ອງທ້າແຂ່ງຍໍາແລະ ແບ່ງຍໍາກີໂຄບລົມມາ ນກມູລໄຄຈຶ່ງລົມເຫັນໄປໃນຊອກດິນ ແທ່ນໆຂ່າຍກະແທກກັນກ່ອນດິນໃຫ້ຢູ່ ມັງກອນຕາຍ

8. ຖຸ່ງວາຜົນຈາດກ (218) ພຣະໄພທີສັຕິວົງເສຍພຣະຫະຕີເປັນອຳນາຕີຕ່າງໆ ດ້ວຍສົດປົ່ງຄູ່ອັນເລີຍບ່ອລົມແລມແລະຍຸຕີຫຣົມ ດັ່ງກໍດີໜູ້ກິນພາລິໂດ ແລະເຮື່ອງແບ່ງຍໍາເນື່າເວາທາຮກໄປ

9. ປຸ່ງນຸ່ຳຕົກຈາດກ (386) ພຣະໄພທີສັຕິວົງເສຍພຣະຫະຕີເປັນທ້າວສຸ່ພັນດີແປລົງເປັນແພະບອກອຸາຍາໄທ້ພຣະເຈົ້າອົດຫົວໃຈ ເພຣະໂທຍທີ່ພຣະອົງກໍທຽບຫລຸງເຊື່ອຄຳພຣະຫະເທົ່າ

10. ຖຸ່ງທາລົມັນຫຼືຕ ພຣະໄພທີສັຕິວົງເສຍພຣະຫະຕີເປັນຖຸກທາລົມັນຫຼືຕ ສາມາດໃຫ້ພຣະເຈົ້າພາຣານສື່ຖຽນເລື່ອມໄສ ຈົນເສດີຈົກພົວຊ້ວຍການຊື່ແຈ່ງວ່າ ຂະນະຕົນດີກ່າວ່າຈະນະຈຳສຶກ

5. ວິຊຍານມີ ຄືອນການມີໃນຄວາມເພີຍ ພຣະໄພທີສັຕິວົງທຽບນຳເພື່ອນການມີນີ້ ໃນຈາດກດັ່ງນີ້

1. ມາຫານກຈາດກ ພຣະໄພທີສັຕິວົງເສຍພຣະຫະຕີເປັນພຣະນກຮາກມູນກາຣ ເນື່ອເຮື່ອແຕກຕ້ອງວ່າຍຳນ້ຳອູ້ໃນກາລັງມາສຸມທຽບ ນາງເນັມຂ່າຍພະຍົດຕາ ຕົດລອງໄຈໃຫ້ທອດວາລີບໃນຫິວຕພຣະອົງກໍໄມ່ທຽບລະຄວາມເພີຍ ນາງເນັມຂ່າຍເລື່ອມໄສແລະຊ່ວຍໃຫ້ພັນຈາກມາສຸມທຽບແລ້ວພຣະອົງກໍໄດ້ໄປກຣອງເມື່ອມີຄືຄານຄຣ ແກ້ວນວິທະທະ ກາຍຫລັ້ມເສດີຈົກພົວຊ້ວຍເປັນຄຸນຍື່ງ

2. ທ້ານທັງສ່າດກ (479) ພຣະໄພທີສັຕິວົງເສຍພຣະຫະຕີເປັນທັງສີເປັນນິຕົຮກັບພຣະເຂົາພາຣານສີ ບັນໄປສູ່ສະຮອໂນດາດເພື່ອນ້ຳແລະຜົນທົນທຽມໃຫ້ພຣະເຈົ້າພາຣານສື່ຖຽນສະນານ ຄົງທັງໝົ່ງພຣະອົງກໍທຽບທດລອງກຳລັງບັນແປ່ງກັບດວງອາທິຍີ ນາງຄົງກົງໜະ ນາງຄົງກົງແພ້ ໃນທຸ່ສຸດກົດົດວ່າໄຮ້ປະຢີ້ຍ້ນ໌ ຈຶ່ງແສດງຮຽມແກ່ພຣະເຈົ້າພາຣານສົ່ວ່າ ຫິວຕມນຸ່ຍື້ຍັງເຮົວກ່າວຄວາມແກ່ ຄວາມຕາຍຢັງເຮົວກ່າວ

3. ກົມ່າຈາດກ (29) ພຣະໄພທີສັຕິວົງເສຍພຣະຫະຕີເປັນໂຄດຳ ສາມາດຕາກເກົງຍືນ 500 ເລີ່ມສ່າເຮົງແລະໄດ້ເຈີນພັນກາມປັ້ນ ນໍາມາເລີ່ມຕອບແຫນຄຸນຍາຍທີ່ເລີ່ມຕົນນາ

6. ບັນຕິນາມມີ ຄືອນການມີໃນຄວາມອົດທນ ອົດກລົ່ນ ຕ່ອຖຸກສິ່ງທຸກອ່ຍ່າງ ພຣະໄພທີສັຕິວົງທຽບນຳເພື່ອນບັນຕິນາມມີນີ້ໃນຈາດກ ດັ່ງນີ້

1. ຈັນທຸກມາຈາດກ ພຣະໄພທີສັຕິວົງເສຍພຣະຫະຕີເປັນພຣະໂອຮສຂອງພຣະເຈົ້າເອກຮາຍທຽບພຣະນາມວ່າ ຈັນທຸກມາ ທຽບຕັດສິນດ້ວຍຄວາມຍຸຕີຫຣົມ ພຣາໜັນທີ່ຮັບສິນບັນແກດັ່ງຫຼຸລິໃຫ້ເວາຈັນທຸກມາໄປໜ້ານູ້ຫຍັງຄູ່ ແຕ່ມີຜູ້ຊ່ວຍໃຫ້ພັນຈາກອັນຕຣາຍ

2. ไกชาชานิษชาดก (23) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นม้าอาชาในยօอกรนกับ กษัตริย์ 7 นครที่ยกมาทำสกุลกรรมชิงครพราราณสี ถึง 7 นคร ขณะที่จับพระราชองค์ที่ 6 ม้า อาชาในบ้านได้รับบาดเจ็บสาหัส แต่ก็มีความอดทนตีค่ายที่ 7 ของพระราชาได้ได้ขอร้องพระเจ้า-พราณสีว่า อย่าได้สำเร็จโทษกษัตริย์ทั้ง 7 นคร ให้กระทำสัตยานุสัตย์แล้วปล่อย ม้าอาชาในบ้าน ถึงแก่ความตาย

3. อาชัญญาดก (24) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นม้าอาชัญญาอกรนศึกต้อง อาชญาดก ยอมสละชีวิตด้วยความอดทนอย่างมาก

4. มหิศชาดก (278) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกระเบื้อง ถูกลิงตัวหนึ่งถ่ายอุจ-การระดหนังແຫບຖกวัน แต่ก็ยอมอดทน ภายหลังวนรตัวนั้นไปถ่ายกระเบื้องตัวอื่น ๆ จึงถูก ขวิดตาย

5. ทัทราชาดก (304) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนาคราช ถูกเนรเทศจากเมือง เพาะะน้องชายมีนิสัยดุร้าย พระโพธิสัตว์มีความอดทนและสอนให้น้องชายให้มีความอดทนต่อ การประทุรร้ายและคำด่าทั้งหลาย ในที่สุดพระบิดาก็หาย去找ให้กลับคืนนาครพิภพ

6. ขันตัวทาชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นดาบสือมั่นในขันติ ไม่โกรธตอบ พระเจ้ากามที่รับส่งให้ทำโทษถึงอันตรายแก่ชีวิต

7. สัنجนานี คือการมีในการรักษาความจริง พระโพธิสัตว์ได้นำเพี้ยบารมีข้อนี้ ปรากฏในชาดก ดังนี้

1. วิธิชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นวิธรบัณฑิต ถวายอรรถธรรมแก่พระเจ้า โกรพ รักษาสัตว์ยอมสละชีวิตให้กับบุญตนบัณฑิตที่จะมาเอาหัวใจไปให้กับนางวิมล แล้วอดชีวิต ได้เพราะความฉลาดในการแสดงธรรมและการรักษาความจริง

2. วัชภูมิชาดก (35) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นถูกคุ่มตัวเล็ก ๆ ปีกและขาข้าง ไม่แข็งแรง ในขณะนั้นได้เกิดไฟไหม้ไป พ่อนกและแม่นกบินหน้าไปเพรากลัวตาย ถูกนก (พระโพธิสัตว์) นอนอยู่ในรัง ตั้งอยู่ในความสัก ระยะนักบุญบารมีในชาติก่อน ด้วยสังจะอันนี้ เปลาเพลิงหยุดใหม่ ถูกนกคุ่มจึงปลดอุดภัย

3. มัจฉชาดก (75) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปลา ตั้งสัตยานิษฐานให้ฟันตก ผนกกลงมาปลาทั้งหลายจึงรอดพ้นจากอันตราย

4. มหาสูตโสมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าสูตโสมตกอยู่ในอำนาจ ของพระเจ้าไปริสาทที่กินคน ยังทรงนาให้เลื่อมใสด้วยความสัตย์และความมั่นคง

8. อัจฉริยานบารมี คือการมีในการบำเพ็ญความดี พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญความดี ใจมั่นในการทำงานชาดก ดังนี้

เรื่องพระเดมี่ชีชาดก ที่รำบีญชื่อชัยธูนกรุ่งเฒ่ามีอนกันคือพระเดมี่ทรงกล้าต่อ
กัน พระได้ยินคำพูดราชบิดาเริ่งสั่นหัวเรียกให้มาแล้วก็โกรธทรงอชิชชัน (ตั้งใจมั่น)
หันเป็นคนร้องเปลี่ยนหน้ากากและเป็นโน๊ะ ทรงบัดสั่งให้คนหอบหีบจากพระราชวัง พระเดมี่ชี้ออก
น้ำแข็งและสำเร็จภารณะด้วยปัญญาในภาษาหนังสือ

2. **แนวทางชัดเจน** (20) ระบุให้ชัดเจนว่าหมายความใดเป็นงานพากย์ร้องไปตั้งแต่ในสระที่มีอัตราสูงอยู่ จึงเรียกว่าตั้งน้ำดินไม่ให้อัตราลงได้ โดยท่านไม่ต้องแต่งต่อในเมื่อถ้าไม่ต้องร้องในท่าอัตราเดิม ระบุให้ชัดเจนว่าต้องร้องเสียงต่ำให้ไม่ต้องที่ต้องในสระที่จะน้ำดีดองหัวอันน้ำดึงกัน พอสิ้นคำอาจร้านก็สำเร็จตามความประทับใจแล้วที่ได้ตั้งน้ำด้วยความปลดปล่อย

๓. ทุมเมธชุดก (122) หรือในเกี้ยสต์ม์สายพระชาติเป็นช้างทรงของพระเจ้ามหิดล
พระเจ้ามหิดลทรงต้องการนำเข้ามากรุง จึงให้หนัดอกเจ้าย (คนปีกช้าง) นำไปปักกิ่งกูเจหพ่อจะตอก
เจาดาย ทรงใช้เกี้ยสต์วัสดุทรงกระเบื้องต่อลิดดอฟซิลิเนมลักษณะรอดตัวเรือนจากอินเดีย ได้เป็นช้างทรงของ
พระเจ้ามหิดล

9. ณ ต้นมาร์ท กิจการร้านค้าสูงลดต่ำต่อสร้างสต็อกหนัก หรือไม่ใช้สต็อกคง
ไว้เพียงพอจนต้องนำเข้ามาซื้อใหม่

๑. ถ้าเรียนรู้กิจกรรมชุมชน ทราบให้เกิดสติปั่นส่ายกระดานเป็นห่วงหมายเหตุยังบิดามารดาที่ตัว
ของ บุตรหรือเจ้าฟ้าลูกหลานให้เด็กนุ่น “ได้รับความทุกข์เบ็ญชณ์เส้นทางเดิน แต่ท่านไม่พึ่งศรี” ไม่โปรด
ให้คำแนะนำดูด้วยตัวเองแล้วปล่อยเด็ก ในที่สุดก็รอดพ้นอันตรายแล้ว และให้ดำเนินอย่างธรรมดานะครับ
เจ็บป่วยก็อยู่ในบ้านท่านจะรู้

2. ເມືອງໄກທະບຽນ ທະນາຄີເຫັດນີ້ສາຍພວະພິເຕີເປັນພຣະເຈົ້າພຣະເມີນຢູ່ກະທຳເຖິງກົມພິເສດງ ເຊັ່ນຈົບມືມຸດ ພຣະເລີ່ມເມັດຕະພຣະເກມວິທາຮ ນວຍລຸ່ມາດສົມນຸ່ມໄດ້ ມອດທີ່ນັ້ນຈະເກົ່າຮອງຈອງຈຳ

3. ວລກທີ່ໄສ້ອະດີກ (196) ເພຣໂມທີ່ສົດວິເສງພຣະຫຼາດເປັນມ້າລາກນົມຄາມມູນຕາ ດັ່ງນີ້ອ່ອນນຸ່ມຍື່ນເຮືອແຕກຟື້ນໄປອ່ອງໜຸ່ນກາະທີ່ມີເລີກທີ່ອ່າຍ໌ ໄດ້ທານນຸ່ມຍື່ນເລີດໆນີ້ນ້ຳມາສູນກຽ ດັ່ງນີ້ໄປສ່ວນກົງທີ່ອ່ອງໜຸ່ນກາະເຈາ

4. ມ່ອນຫະກ (216) ເພື່ອເປີດຕົວສາຍທະຫາດເປັນປິໂນທີ່ໄປເຖິງວ່າຍ້າດ ເທັນ
ຫາກປະມານກຳເຄີຍເປັນປລາ ຈີ່ຫ່ວຍໄດ້ຕຸນນີ້ໃຫ້ຮອດຂ່ວົດ

5. สาดิเกหารชาดก (484) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกษेत्रคากาบวงช้าวมาเลี้ยงน้ำดามารดา ໄไปติดบ่วงโภสิยพราหมณ์ ด้วยเมตตาและกตัญญูต่อบิดามารดา พราหมณ์จึงปล่อยไปพร้อมกันยกไปรื้าสาลีให้ด้วย

10. อุเบกขานารมี ก้อนرمีในความวางแผน เกล่ากือทำจิตใจไม่ให้ยันดีินร้ายในเมื่อมีอารมณ์มาระทบเข้า พระโพธิสัตว์ได้ทรงบำเพ็ญอุเบกขานารมี มีในนิทานชาดก ดังนี้

1. นารทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์เทพชื่อนารทะ ได้ช่วยพระนางรุจาราชกุมาเร แสดงธรรมเพื่อทำลายมิจฉาทิฐิของพระเจ้าอังคติราชจนพระองค์ทรงยอมเข้าบ้านและตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม

2. กัจดับชาดก (237) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ออกบวชเป็นฤๅษี มีลิงตัวหนึ่งทำทุราภิร เช่น เอาองคชาติสอดเข้าไปในช่องหู พระโพธิสัตว์คงสำรวมเฉียบยุ่ง ต่อมามีเต่าตัวหนึ่งขึ้นจากน้ำนอนอ้าปากผึ่งเดด เข้าลิงตัวนั้นจึงเอาองคชาติสอดเข้าไปในปากเต่า เต่าจึงหุบปากบนองคชาติของลิงไว้ในที่สุด พระโพธิสัตว์จึงขอร้องให้เต่าปล่อยลิงไป ลิงจึงรอดพ้นอันตราย

3. สุกรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นราชสีห์ถูกหมูตัวหนึ่งท้าชวนให้ต่อสู้หมูจึงกลอกลิ่งโสโคกรแล้วมาท้าชวนรบกับราชสีห์อีก แต่ราชสีห์ท้วงเฉย หมูจึงแพ้ภัยตัวเองไปในที่สุด

3. เรื่องจริยธรรม

จริยธรรม แปลว่าธรรมอันควรนำไปประพฤติปฏิบัติ ผู้ใดนำไปประพฤติปฏิบัติ ผู้นั้นก็ได้รับผลแห่งธรรม จุดมุ่งหมายของการสอนด้วยนิทานชาดก คือต้องการให้ผู้ฟังสามารถนำเอาหลักธรรมะที่มีอยู่ในชาดกนั้นนำไปประพฤติปฏิบัติจริยธรรมในพุทธศาสนากิมมีอยู่ในหลักคำสอนสำคัญ ๆ ของพระพุทธเจ้าซึ่งพожະนำมากล่าวไว้ดังนี้

1. หลักธรรมะที่เป็นหัวใจพุทธศาสนา	2. เรื่องกรรม
3. เรื่องอริยสัจ 4	4. เรื่องศีล
5. เรื่องความเชื่อ	6. เรื่องความเชื่อฟัง
7. เรื่องความสามัคคี	

จะออกล่าวไปตามลำดับโดยสังเขป

1.1 หลักธรรมที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา

หลักธรรมะที่เป็นหัวใจพุทธศาสนา	เป็นภาษาบาลีว่า
สพุพปปาสุส อกรณ์	กุสโลสสูปสมุปทา
สจตุตปริโยทปน	ເອດ ພຸຖ້ານສາສນ
แปลว่า การไม่ทำบาปทั้งปวง การยังกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว	
นั่นทือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย	

หลักคำสอนที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนานั้น มีปรากฏอยู่ในชาดกทุกเรื่อง เพราะชาดกทุกเรื่องมุ่งสอนให้คนละความชั่ว ทำแต่ความดีและcharitiloให้สะอาดบริสุทธิ์ แต่ชาดกเรื่องใดจะเน้นการละชั่ว ทำแต่ความดี หรือทำจิตให้บริสุทธิ์ โดยเฉพาะนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

หลักคำสอนที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา 2 ข้อแรกก็อ ไม่ทำบาปทั้งปวงและทำแต่ความดีนั้น มีปรากฏในชาดกเรื่อง “มหาภัณฑชาดก (469)” กล่าวโดยย่อว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระอินทร์ เนรมิตเป็นสุนัขคำให้กลุ่ม มาทรงนานาหารเมืองพาราณสีที่พากันประพฤติชั่วให้กลับประพฤติดี ดังมีคถาหนึ่งแปลเป็นไทยว่า

“อนึ่ง เมื่อไดชนหั้งหลาย จักตุ่หมื่นบิตามารดา ผู้แก่เฒ่า ชาวร่า เป็นคนโน่เง่า เมื่อ นั่นสุนัขคำด้วย จะหลุดไปกินคนเหล่านั้น”⁵⁷

ส่วนหลักคำสอนที่เป็นหัวใจพุทธศาสนาข้อสุดท้ายคือชั่วcharitiloให้บริสุทธิ์นั้นมีปรากฏในเรื่อง “ติตติราชชาดก (319)” มีเรื่องย่อว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น大臣ส วีสัชนาปัญหาเรื่องบาปของนักกระทำการซึ่งถูกนายพราณบังคับให้เป็นอกต่อว่า นาปจะไม่ตกไปอยู่กับนักกระทำการ เพราะว่านักกระทำการไม่บริสุทธิ์ ไม่ได้น้อมไปกับงานกรรมอันนั้น ดังคถาสุดท้ายของเรื่องนี้ที่แปลเป็นไทยว่า

“ถ้าใจของท่านไม่ประทุยร้าย กรรมที่นายพราณอาศัยท่านกระทำแล้วก็ไม่ติดท่าน นาปย่อมไม่แปดเปื้อนท่านผู้บริสุทธิ์ มีความขาวขวัญน้อย”⁵⁸

1.2 เรื่องกรรม

กรรม แปลว่าการกระทำ การทำงานกาย เรียกว่ากายกรรม การทำงานวาจา เรียกว่าวจกรรม การทำงานใจเรียกว่าโนกรรม กรรม 3 อย่างดังกล่าว ถ้าทำดีเรียกว่ากุศลกรรม ถ้าทำชั่ว เรียกว่าอกุศลกรรม การทำดีทางกาย วาจา และใจเรียกว่ากุศลกรรมทางกาย วาจาและใจ การทำ

⁵⁷ กรรมการศาสนา, พร.ไตรปัญญาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 27 (กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา, 2520), หน้า 321.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 144.

ชั่ว ทางกาย วาจาและใจ เรียกว่าอุคุสกรรมทางกาย วาจาและใจ พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องกรรมดังที่ตรัสเป็นพุทธภาษิตไว้ว่า กลุญณ์ ป้าปการี จ ป้าปก แปลว่า ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว⁵⁹ กมมuna วตตตี โลโก แปลว่า สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม⁶⁰ กมุม สดุเต วิภชุชติ หินปุปณีตตาบ แปลว่า กรรม ย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เดาและประณีต ต่างกัน อนึ่ง เอกนาเรียกว่า กรรม ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “เตนาหิ ภิกุณิ ภิกุณิ ภิกุณิ ภิกุณิ” แปลว่า ดุกรภิกษุทั้งหลาย เรายังคงเหตนาว่าเป็นกรรม⁶¹

เรื่องกรรมเป็นเรื่องละเอียดลึกซึ้งมาก ในชาดกมีกล่าวถึงเรื่องกรรมไว้ดังนี้

1. จุลนันทียชาดก (222) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระอาทิตย์เป็นวานร ஸະชືວີຕ แทน Mara ชาชิงตาบอด ถูกพราวนจ่าตาบหัก แล้วแต่เสากันข้อือหักลงมาถูกศรยานายพราวนแตก แผ่นดินแยกสูบนายพราวนนั้นสูงรอกอเวจ ก่อนตายนายพราวนได้ระลึกถึงคำสอนของปาราสัยพราหมณ์ ผู้เป็นอาจารย์ว่า

กลุญณ์การี กลุญณ์ ป้าปการี จ ป้าปก

ยาทิส วปเต พีช ตาทิส ลาภเต ผล

แปลว่า ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว หัวนพีชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น⁶²

2. เรื่องมติกัตชาดก (18) มีว่า พระตัวหนึ่งถูกนำไปป่วยบูชาขัญของเห็นกรรมเก่าของตนแล้วจึงหัวเราะและร้องไห้ พราหมณ์ผู้ทำพิธีสงสัยจึงถามแพะและแพะบอกว่า ชาติก่อนเขามาเกิดเป็นพราหมณ์จ่าสัตว์บูชาขัญ จ่าสัตว์เพียงตัวเดียวจะต้องถูกสัตว์ตัดศีรษะถึง 500 ชาติ ชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายที่จะได้พ้นทุกข์ จึงขินดีและหัวเราะ แต่ที่เสียใจนั้น ก็คือผู้มีมันจะต้องถูกตัดศีรษะ 500 ชาติเช่นเดียวกัน พราหมณ์จึงปล่อยแพะไป ทันใดนั้นเองฟ้าก็ผ่าลงมา สะเก็ดหินแตกกระเด็นไปตัดคอแพะขาดกระเด็น เพราผลกรรมที่ได้ทำไว้ ดังคตานี้ เรื่องนี้แปลเป็นไทยว่า

“ถ้าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้อย่างนี้ว่า ชาติสมภพนี้เป็นทุกข์ สัตว์ไม่ควรมาสัตว์ เพราะผู้มีปักษิตจ่าสัตว์ ย่อมเครียโสก”⁶³

⁵⁹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชริรญาณวโรรส. ทุกศาสสนสุภาษิต เล่ม 1 (พระนคร : มหาชนกุฎีราชวิทยาลัย, 2513). หน้า 19.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน หน้า 9.

⁶¹ กรรมศาสนา, เรื่องเดิม เล่ม 14, หน้า 385.

⁶² เล่ม มากนาก, เรื่องเดิม หน้า 45.

⁶³ กรรมศาสนา, เรื่องเดิม เล่ม 27, หน้า 27.

1.3 เรื่องอริยสัจ 4

อริยสัจ 4 แบ่งว่าความจริงอันประเสริฐ 4 อย่างคือ ทุกข์ สุขทัย นิโรธ บรรรค ทุกข์ คือความไม่สบายนาย ใจ เพราะเป็นของที่ได้ยากมี 11 อย่าง คือ ความเกิด ความแก่ ความเสื่อม ความคร่าครวญ รำพัน ความทุกข์ภายใน ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ ความประสบกันสั่งอันไม่เป็นที่รัก ความพัลดพระจากสั่งอันเป็นที่รัก ความปรารถนาสั่งได้แล้ว ไม่ได้สั่งนั่นตามปรารถนา กล่าวโดยย่อคือ ยึดมั่นในขันธ์ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังหาร และ วิญญาณ เป็นทุกข์⁶⁴

สุขทัย คือเหตุให้เกิดทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์คือตัณหา 3 ชนิด คือ การตัณหา คือ ความอหิงสาในอารมณ์ที่น่ารักใคร่มีรัตนภูมิ (สั่งชั่วชั่วนานในภายนอก) และกิเลสภูมิ (สั่งชั่วชั่วนานภายใน) ภวตัณหา คือความอหิงสาเป็นโน่นเป็นนี่ และวิภาตัณหา คือความไม่อยากเป็นโน่นเป็นนี่⁶⁵

นิโรธ คือความดับตัณหาทั้ง 3 นั้นได้อย่างสั่นเชิง

บรรรค คือหนทางหรือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ 8 ประการ คือ สัมมาทิชี สัมมา-สังกปปะ สัมมาเจжа สัมมากัมมัณฑะ สัมมาอาชีวะ สัมมาภายามะ สัมมาสติ และ สัมมาสามาชี สรุปลงในไตรสิกขาคือ ศีล สมารท์ ปัญญา⁶⁶

ในชาดกมีกล่าวถึงเรื่องอริยสัจ 4 ซึ่งอนนำมากร้าวเป็นตัวอย่างดังนี้

1. การพลดพระจากสั่งอันเป็นที่รักเป็นทุกข์ มีในนิทานชาดกเรื่องภัลลาติยชาดก (504) และเรื่องอภิญชาดก (27)

เรื่องภัลลาติยชาดก กล่าวถึงการพลดพระจากสั่งที่รักเป็นทุกข์ไว้ดังนี้ พระโพธิ-สัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าภัลลาติยราช เสด็จประพาสป่าเพื่อล่าเนื้อ ได้ฟังกินนรกินนรีผู้เมียร้องให้รำพันถึงความทุกข์ที่สามีภรรยาพลดพระจากกันแม้เพียงกันเดียวบังร้องให้ พระราชนม์เสด็จล่าเนื้อ ได้ทรงบำเพ็ญทานเสวยพระราชสมบัติสืบมา ดังคำสอนที่แปลเป็นไทยดังนี้

“ข้าแต่ท่านพราณ เรายังสองไม่อยากจะจากกัน ก็ต้องจากกันแยกกันอยู่สั่นราตรี หนึ่ง เมื่อมาระลึกถึงกันและกัน ก็เดือดร้อนเสร้าโศกถึงกันและกันตลอดราตรีหนึ่งว่า ราตรีนั้น ฉันไม่มีอีก”⁶⁷

⁶⁴ พัฒน์ เพ็งผล, เรื่องเดิม หน้า 400.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 400.

⁶⁶ พระราธรรมุนี (ประยุทธ์ ปุญโต), เรื่องเดิม หน้า 121.

⁶⁷ กรรมการศาสนา, เรื่องเดิม หน้า 420.

เรื่องอภิมหาดก (27) กล่าวถึงการพัดพระกลับที่รักเป็นทุกๆ ไว้ดังนี้ พระยาช้าง เศร้าโศกถึงลูกสุนขที่เคยเติบโตจากการกินอาหารมาด้วยกันเมื่อพัดพระจากกัน ก็เป็นทุกๆ ลูกสุนขก็เช่นเดียวกัน ดังคำาบทหนึ่งที่แปลเป็นไทยไว้ดังนี้

“พระยาช้าง ไม่สามารถจะรับเอาคำาขาว ไม่สามารถจะรับเอาก้อนข้าว ไม่สามารถจะรับเอาหอยทั้งหลาย ไม่สามารถจะขัดสีกาย จ้าพระบาทมาสำคัญว่า พระยาช้างตัวประเสริฐ ได้ทำความรักใครในสุนข เพราะได้เห็นกันเน่อง ๆ”⁶⁸

และในชาดกเช่นเดียวกัน สอนไม่ให้เศร้าโศกเพราพัดพระจากกันดังมีปรากฏ ในชาดกดังนี้

1. ทสารชาดก (461) กล่าวถึงการระงับความเศร้าโศกถึงผู้ที่ตายไปไว้ดังนี้ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระราม ถูกพระราชนิคิດให้ออกไปอยู่ในป่าพร้อมกับพระลักษณ์ และพระนางสีดา เมื่อพระราชนิคิดาสรรคต พระลักษณ์และนางสีดา ก็เศร้าโศกเสียใจมาก แต่พระรามไม่เศร้าโศกเสียใจและได้กล่าวตักเตือนแนะนำเป็นคำาบทไว้ ดังนี้

ข น สกุกา น ป่าเลตุ ไปเสน ลปต พห
ส กิสุส วิญญา เมธาวี อตุตานมุปตาปเย

แปลว่า เมื่อคนทั้งหลายพร้าเพ้ออยู่เป็นอันมากถึงชีวิตได้ ชีวิตนั้น คนเราไม่อาจรักษาไว้ได้ เลย ท่านผู้รู้แจ้งหลักแหลมนั้น จะน้อมตนเข้าไปให้เดือดร้อนเพื่ออุ่รักกันเล่า⁶⁹

2. อัสสกชาดก (207) กล่าวถึงการระงับความเศร้าโศกไว้ดังนี้ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น大臣 ทรงสอนให้พระราชาหายเศร้าโศกถึงพระเมหสีที่สืบพระชนม์แล้วไปเกิดเป็นหนองตัวเมียและมีหนองตัวผู้เป็นที่รักยิ่งกว่าพระราชา พระราชาทรงระงับความเศร้าโศกไว้ได้และทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม

3. โสมหัตชาดก (410) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระอินทร์ ให้โວาทถายผู้เศร้าโศกถึงลูกช้างที่เดี้ยงไว้และถมตายไปว่า

“สัตว์ที่ร้องไห้ร้าพันถึงผู้ตาย ก็ต้องตายไปเหมือนกันหมด เป็นอันว่าคนที่จัดตายร้องไห้ถึงคนตาย เมื่อร้องไห้อยู่อย่างนี้ ก็จะไม่มีเวลาน้ำตาแห้งกัน”

2. ประสบสั่งอันไม่เป็นที่รักเป็นทุกๆ มีในชาดก ดังนี้

มนิกัณฑชาดก (253) กล่าวว่า พญานาคแปลงกายเป็นมนพน้อย มีความรักกับน้องชายพระโพธิสัตว์ ต่อมานพญานาคจะกลับไปยังนาคพิภพ ได้กอดรัดและแฝงพานเหนือศีรษะน้องชายพระโพธิสัตว์ น้องชายพระโพธิสัตว์เกิดความกลัวจนเป็นทุกๆ พระโพธิสัตว์

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 10.

⁶⁹ ส.อ.ส., เรื่องเดิม เล่ม 11 หน้า 75.

บอกให้น้องชายขอแก้วมีน้ำเสียงประจานกพิพ ต่อมมาพญาณคไม่มาหาน้องชายพระโพธิ-สัตว์อีก

3. อ่านความอยากรได้ในวัตถุกามสิ่งยั่วยวนภายนอก มีในชาดก เรื่องมุณิก-ชาดก (30) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโโค สั่งสอนน้องชายให้ดับหรือระงับความอยากรได้อาหารอร่อยที่เจ้าของเตรียมไว้หมูที่เลี้ยงไว้เพื่อฆ่าเป็นอาหาร

4. อ่านความอยากรในการตัณหา มีในชาดกเรื่อง “มัจฉาชาดก (34, 216)” กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุปผา ลงไปท่าน้ำ ได้ยินปลาที่ชาวประมงจับขึ้นมา ยังรำพึงรำพันถึงนางปลาคู่รักด้วยการตัณหา จึงขอให้ชาวประมงปล่อยปลา ก่อนปล่อยไปได้สอนว่า อ่านกุม្ភในกามตัณหาอันเป็นเหตุให้เกิดในอนายกูม្ភ

5. ความรักทำให้ถึงชั่วความตายได้ มีในชาดก 2 เรื่องคือ

5.1 วิสสาสโภชนชาดก (93) กล่าวว่า พญาราชสีห์หลงรักนางเนื้อมาก วันหนึ่งเศรษฐีได้อาสาพิษทาที่ขันของนางเนื้อ พญาราชสีห์มาหานางเนื้อไม่ทันพิจารณา ได้เดิยวนางเนื้อและถึงความตายเพราวยาพิษ

5.2 กัณฑินชาดก (13) กล่าวว่า เนื้อป่าตัวหนึ่งหลงรักเนื้อบ้านเดิมตามเนื้อบ้านเข้าไปในแคนมนุษย์ จึงถูกยิงตาย

6. ความหมกมุ่นในการเป็นเหตุนำมาซึ่งความเสื่อม มีในชาดกเรื่อง “โนราชาดก (159)” ความโดยย่อว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกยูง สาวพระปริตรเป็นประจำเพื่อป้องกันอันตราย ภายหลังนายพรานจับนางนกยูงไปร้องรำแพนยั่วพระโพธิสัตว์จนพระโพธิสัตว์มีความกำหนดด้วยรากกิเลสในนางนกยูงและล้มสาวพระปริตร จึงได้ติดบ่วงของนายพรานภายหลังพ้นจากบ่วงของนายพรานและได้กล่าวเป็นคถาแปลได้ความว่า

“ข้าพเจ้าขอบอกว่า ผู้ใดเป็นผู้งดเว้นจากปณาติบัตและให้อภัยสัตว์ทั้งปวง ผู้นั้นย่อมได้รับความสร้างร่มในปัจจุบันและเมื่อตายไป ย่อมไปสู่สวรรค์”⁷⁰

1.4 เรื่องศีล

ศีล กือการรักษาอย ว่า ให้เรียบร้อย เป็นธรรมขั้นต้นสำหรับบุคคลที่จะบำเพ็ญสมាជิชช์สูง หรือปฏิบัติธรรมชั้นสูง ศีลมีหลายประเภท กือ ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 และศีล 227 กล่าวกือ ศีลชั้นต้น กลาง และสูง เรียกว่า จุลศีล มัชณ์มีศีล และ มหาศีล ในชั้นนี้จะกล่าวเพียงศีล 5 ที่ปรากฏในชาดก

⁷⁰ เรื่องเดียกัน เล่ม 9 หน้า 108.

1. ปานาติปตาเเวร์มณี กือเว็นจากภารม่า การเบี้ยดเบี้ยนสัตว์ มีในชาดกดังนี้

1.1 トイหัมชาดก (58) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติ เป็นบุตรawan วานรผู้พ่อจะมีภารตัวผู้ที่เกิดมาทั้งหมด มาตราภารต์เมื่อมีครรภ์ พระโพธิสัตว์จึงหลบไป คลอดที่อื่น เมื่อพระโพธิสัตว์เจริญขึ้น มาตราจึงพามาเยี่ยมนิดา บิดารักษาพระโพธิสัตว์เพื่อจะ ฆ่าให้ตาย แต่พระโพธิสัตว์มีกำลังมากกว่า นิดาจึงออกอุนาญให้พระโพธิสัตว์ไปเก็บดอกบัวริม สระเพื่อฝังเสื้อยักษ์จะได้กิน แต่พระโพธิสัตว์มีปัญญามาก ทำให้บักย์ยอมจำนำน บักย์นำดอกไม้ ไปให้แก่บิดา บิดาเห็นบักย์ด้วยความกล้าหาวใจก็แตกตาย

1.2 นตภกตตชาดก (18) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติ เป็นรุกขเทวดา แสดงโถงของการฆ่าสัตว์บุญชัย ฆ่าสัตว์ตัวหนึ่ง โถงต้องถูกตัดคอ 500 ชาติ ในชาติสุดท้าย แพะตัวนั้นถูกฟ้าฆ่าตาย

2. อทินนาทานาเเวร์มณี กือ การเว้นจากลักษณะพิษ มีในชาดก ดังนี้

2.1 โลดชาดก (274) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติ เป็นนกพิราบอาศัยอยู่ ในกรว สอนกาผู้สายไม่ให้ขโมยกินปลาและเนื้อในกรว กาไม่เชื่อฟังได้ขโมยกินปลาและเนื้อ ในกรวจนพ่อกรวจันได้และถูกถอนขนหนวดและถึงแก่ความตายดังคติที่นกพิราบกล่าว สอนกาค่าหานั่งซึ่งแปลได้ดังนี้

“ดูกรสาย ท่านจะได้รับทุกข้ออึก เพราะว่าปกติของท่านเป็นเช่นนั้น เกรื่องบวโกค ของมนุษย์ ไม่ควรที่นกจะพึงบวโกค”⁷¹

แม้มีเรื่องรุจิชาดก (275) และ กปตกชาดก (375) ก็มีเนื้อเรื่องและคติเช่น โลดชาดกที่กล่าวมาแล้ว

3. ภานุสุจชาจาราเเวร์มณี กือ การเว้นจากการประพฤติผิดในการ มีประภูมิใน ชาดก ดังนี้

3.1 จุลธนุคหชาดก (374) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระ อินทร์ ได้แปลงเป็นสุนัขจึงอกมากล่าวเยี้ยกรายของจุลธนุคหบันฑิตที่ส่งคนให้โจรมำสารี ของตนเอง เพราะมักมากในภารต์โดยนางหลงรักใจแต่ใจร้ายไม่ยอมรับ จึงเสื่อมทั้งผัวและซูโดย กล่าวเป็นคติที่นักท่านนั่งแปลได้ดังนี้

“โถงของผู้อื่นเห็นง่าย ส่วนโถงของตนเห็นได้ยาก เจ้านั่นแหลกเสื่อมจากผัวและ ชายซูแล้วชนเชาแม้กัวเราเสียอึก”⁷²

⁷¹ กรรมการศึกษา, เรื่องเดิน หน้า 115.

⁷² เรื่องเด็กัน หน้า 180.

4. มุสาวาทาวรรณี กือ เว้นจากการพูดเท็จ ศีลข้อ 4 นี้ เป็นวิจกรรม (การทำทางวาจา) นอกจากการพูดเท็จแล้ว ยังมีพูดสอดเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ มีประภณในชาดกดังนี้

4.1 เว้นจากการพูดส่อเสียด (ปัญญา วาจาย วรณี) กือการพูดยุบง ก่อให้เกิดความแตกร้าวในหมู่คณะ ก่อให้เกิดความพินาศหายนະ มีประภณในชาดก ดังนี้

4.1.1 สันธิเกหชาดก (349) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพาราณสี ทรงถือเอาเหตุที่สุนัขจึงขอกยุงราชสีห์กับโโคชิงเป็นเพื่อกันให้รับกันจนตาย แสดงโหงของ การเชื้อคำสอดเสียดโดยกล่าวเป็นคานาแปลตได้ดังนี้

“ดุกรสารถี ธรรมนี้ไม่เชื่อถือล้อยคำของคนส่อเสียด ผู้มุ่งทำลายความสันติสุข ธรรมเหล่านี้ ย่อมได้ประสบความสุขเหมือนคนไปสวาร์กะจะนั่น”⁷³

4.1.2 วัฒนาภิรชาดก (361) กล่าวถึงพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกข-เทวดา ทราบสาเหตุที่สุนัขจึงจอกไปอาศัยกินอาหารที่เป็นเศษของเสือและราชสีห์ ภายหลังสุนัขจึงขอกอยากกินเนื้อเสือและราชสีห์ จึงไปยุสัตว์ทั้งสองให้หอบเหลากัน และจะได้ต่อสู้กันจนตาย เมื่อสัตว์ทั้งสองไม่ทำตาม สุนัขจึงจอกก์หลักหนี้ไป

4.2 เว้นจากการพูดคำหยาบ (พุสาย วาจาย วรณี) กือการพูดคำไม่สุภาพ อ่อนโยน มีในชาดกดังนี้

4.2.1 นันทีวิสาลชาดก (28) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโโคนันทีวิสาล เจ้าของท้าพนันกับพ่อค้า ครั้งแรกเจ้าของโคนันทีวิสาลพูดคำหยาบกับโคนันทีวิสาล จึงแพ้ ภายหลังได้พูดคำไปเราะอ่อนหวาน โคนันทีวิสาลจึงลากเกวียนชนะ ดังมีคาการรุ่งหนึ่งแปลไว้ดังนี้

“บุคคลพึงกล่าวแต่คำที่ไม่เราะเท่านั้น ไม่พึงกล่าวคำที่ไม่ไฟเราะในกาลสู่宦 ฯ

4.2.2 สุชาตชาดก (269) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ทรงตีเดียนนกต้อยตัวที่มีเสียงหยาบคาย ทรงสรรเรศริยูนกดุเทว่าที่มีเสียงอ่อนหวานไปเราะ ทูลพระราชนนีให้ทำการตรัสว่าจารอันหยาบเสียโดยกล่าวเป็นคานาแปลตได้ดังนี้

“เพราจะนั่น ผู้ที่ต้องการจะให้ตนเป็นที่รักของประชาชน พึงกล่าวล้อยคำสละ-สละ ผู้พูดพอประมาณ ไม่ฟังช้าน ถ้อยคำของผู้แสดงอรรถและธรรมเป็นถ้อยคำที่ไฟเราะ”⁷⁴

4.3 เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ (สัมผัปปลาปารณี) กือการพูดไม่รู้จักกาลเทศะ มีในชาดกดังนี้

⁷³ เว่องเด็กัน หน้า 166.

⁷⁴ เว่องเด็กัน หน้า 112.

4.3.1 ตีตตริชาดก (117) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นคุณีกล่าว
เปรียบเทียบถ้ามีปักธารกับนกกระสาตายเพระปากรว่า ถ้ามีรูปหนึ่งถือมีดไปฝ่าไม้ ถูกถ่ายอีก
รูปหนึ่งท้าให้ฟัน ถ้ายูปนั้นโกรธเคืองจึงฟันถ่ายพุดมากูปนั้นสั่นชีวิต ดังกล่าวเป็นคุณีที่
แปลได้ดังนี้

“จากาที่ดังเกินไป ความเป็นผู้มีกำลังแรงเกินไป บุคคลกล่าวล่วงเวลา ย่อมมานุบคคล
ผู้มีปัญญาธรรมเสีย ดุจจากาที่ม่านกกระสาผู้ขันดังเกินไปจนนั้น”

4.3.2 օกาลีราชาดก (119) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระมหาณ
ทิศปามोกษ์ สอนศิษย์เรื่องไปขันรู้จักเวลาและไม่รู้จักเวลา เรื่องมีว่า มนพ 500 คน ลูกขี้ศึกษา
ศิลปวิทยาตามเสียงขันของไก่ซึ่งขันตรงต่อเวลา ต่อมากายามตัวนั้นตายไป มนพจึงไปจับไก่
ปีนมาหีขันนอกเวลาแทน แต่ไก่ตัวนั้นไม่ขันตรงต่อเวลา มนพเหล่าเน้นศึกษาศิลปวิทยาไม่
สำเร็จ จึงชวนกันมาไก่ตัวนั้นเสีย

4.3.3 โภกาลิกชาดก (331) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอัมมาตย์
ของพระเจ้าพระมหาทัต ยกເຫດทุกๆ เหว่าในรัชกาลปลุ่งเสียงในเวลาไม่ควรจะถูกการจิกตาย
ถ้ายิ่วพระเจ้าพระมหาทัตซึ่งมักตรัสในเวลาไม่ควรให้สำรวมต่อไป

4.3.4 กัจฉบชาดก (215) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอัมมาตย์
ในราชสำนักของพระราชาช่างพุดองค์หนึ่ง พระโพธิสัตว์ได้ยกอุทาหรณ์ตอนที่เต่าตัวหนึ่งตก
ลงมาในราชสำนักและถึงแก่ความตาย เพราะเต่าตัวนั้นอดพุดไม่ได้ทั้งๆ ที่ปักคนไม่ให้แหงส์
สองตัวพาบินไปในอากาศ พระราชาเมื่อทรงสตัมเรื่องนี้ทรงสำรวมในว่าจ่า

5. สุรานรยนชชปนาทถูฐานาเวรนคี กือเว้นจากการดื่มน้ำมา กือสุราและเมรย
อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีในชาดก ดังนี้

5.1 ว่าโลทกชาดก (183) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอัมมาตย์ของ
พระราชา ครั้งหนึ่งพระราชาทรงยกกองทัพม้าไปปราบข้าศึกมีชัยชนะหลังจากนั้นพระราชาจึงรับ
สั่งให้นำน้ำผลจันทร์ที่คั่นแล้วมาให้ม้าสินธพดื่ม ส่วนกาบที่เหลือให้ลาภิน ลาทั้งหลายกินกาบ
แล้วมีน้ำเที่ยร่องเพ่นพ่านที่หน้าพระลานหลวงพระราชาทรงสงสัยว่าทำไม่ม้าสินธพดื่มน้ำ
จันทร์แล้ว จึงมีอาการสูบ แต่ลาภินกากแล้วมีน้ำมา พระโพธิสัตว์อธิบายว่าพระราชาเป็นสกุล
ต่า ม้าสินธพมีสกุลสูงการดื่มน้ำมาเป็นเครื่องทำให้คนหรือสัตว์ขาดการควบคุมสติ ตรัสรเป็น
คุณภาพได้ดังนี้

“ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งชน สัตว์ผู้มีชาติอันเลวทรามด้วยน้ำมีรสน้อย อันรสนี้ถูกต้องแล้วย่อมเมา ส่วนสัตว์ผู้มีปกติทำธุระให้สำเร็จได้เกิดในตรากล süng ด้วยกินรสอันเดิสแล้ว ก็ไม่เมา”⁷⁵

5.2 สุราปานชาดก (81) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ออกบวชเป็นคราห์ ตีเตียนศิษย์ที่พากันไปเมามุราในเมืองดังคำเปลค่าดังนี้

“พ่วงผอมได้ดื่มน้ำมุราแล้ว พากันฟ้อนรำ ขับร้องและร้องให้พ่วงผอมดื่มน้ำมุราอันกระทำให้เสียสติแล้ว ท่านอาจารย์ไม่ได้เห็น กล้ายเป็นเหมือนวนรไป”⁷⁶

1.5 เรื่องความเชื่อ

ความเชื่อเรียกเป็นภาษาบาลี สัทธา ความเชื่อในพุทธศาสนาต้องประกอบด้วยเหตุผลคือพิจารณาด้วยปัญญา เรียกว่า สัทธาญานสัมปุญต์ได้แก่ความเชื่อที่ประกอบด้วยปรีชา หยั่งรู้ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เชื่อด้วยปัญญาคือพิจารณาไคร่คิรภูมิ ก่อนแล้วจึงเชื่อ มิให้เชื่อโดยง่าย ข้อความนี้มีปรากฏในกาลามสูตร พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักความเชื่อไว้ 10 ประการ กือ

1. อาย่าเชื่อโดยฟังตามกันมา (มา อันสุสเวน)
2. อาย่าเชื่อโดยสืบ ๆ กันมา (มา ปรมปราว)
3. อาย่าเชื่อโดยคำเล่าลือ (มา อิติกิราย)
4. อาย่าเชื่อโดยอ้างตำรา (มา ปัญกสมุปทาเนน)
5. อาย่าเชื่อโดยเหตุนึกเดาเอา (มา ตกุเหตุ)
6. อาย่าเชื่อโดยการคาดคะเน (มา นยเหตุ)
7. อาย่าเชื่อโดยความตรึกตรองตามอาการ (มา อาการปภวิตกุเกน)
8. อาย่าเชื่อโดยถือว่าตรงกับทฤษฎีของตน (มา ทกุธนิชฐานกุนติยา)
9. อาย่าเชื่อโดยถือว่าผู้พูดสมควรน่าเชื่อ (มา กพุพูปตَاขَا)
10. อาย่าเชื่อโดยถือว่าสมณะเป็นครูของเรา (มา สมโณ โน คร)⁷⁶

หลักความเชื่อ 10 ประการนี้พอสรุปได้ว่า แม้คนเราจะอาศัยการฟังจากคนอื่นหรืออ่านตำรา ก็ตาม ต้องพิจารณาไคร่คิรภูมิด้วยปัญญาให้ถ่องแท้การไคร่คิรภูมิไม่ด่วนเชื่อก็จักทราบความจริงได้

⁷⁵ เรื่องเดชภัณ หน้า 67 – 68

⁷⁶ กรรมการศาสนา, พรไตรปัญกภาษาไทยฉบับหลัง เล่มที่ 20 (พรบก : การศาสนา, 2520), หน้า 243.

เรื่องความเชื่อมปракृติในชาดกเพียงในรูปของการหลอกหลวงเพื่อผลประโยชน์ บางอย่างเท่านั้น ถ้าไม่พิจารณาไคร่กราณให้ดี อาจจะหลงเชื่อและเสื่อมประโยชน์ได้ การหลอกหลวงในชาดกมีก่อไว้ ดังนี้

1. กลอุนาขทำตัวเป็นนกบุญผู้ทรงศักดิ์ใช้ความคลาดแกล้ง

กลอุนาขนี้ หมายถึงใช้ความรู้ที่ตัวเองได้เปรียบหรือเหนือกว่าเพื่อหลอกหลวงคนอื่น โดยมุ่งหวังประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ ไม่ได้ใช้ความรู้เพื่อช่วยเหลือคนอื่น กลหลวงนี้ในชาดกเรื่องต่อไปนี้

1.1 เพกชาดก (38) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระอาทิตย์เป็นรุกขเทวดา ตีเตียน นกกระยางซึ่งหลอกกินปลาโดยลวงว่าต่อไปนี้น้ำในสารนี้จะแห้งแล้งตนขออาสานำปลาไปปล่อยที่สาระใหญ่แห่งหนึ่งที่มีน้ำ ปลาไม่ยอมเชื่อ นกกระยางจึงแกลงคานปลาตัวหนึ่งไปปล่อย ยังสาระใหญ่ที่มีน้ำแล้วกลับมา ฟุ่งปลาจึงยอมเชื่อ นกกระยางจึงคานปลาไปกินจนหมดสารต่ำนาน กกระยางจึงไปหลอกปู บู่รู้เท่าทันจึงทำเป็นซ้อนกลก้อยอนไม่ไปกับนกกระยางและลวงหนีบก่อน กกระยางตาย ดังมีคติแปลไว้ดังนี้

“บุคคลผู้ใช้ปัญญาหลอกหลวงคนอื่น ย่อมไม่ได้ความสุขเป็นนิตย์ เพราะผู้ใช้ปัญญาหลอกหลวงคนอื่น ย่อมประสบผลแห่งบาปกรรมที่ตนทำไว้เหมือนนกกระยางถูกปูหนีบก่อนหนึ่ง”⁷⁷

1.2 พกชาดก (236) กล่าวถึงพระโพธิสัตว์เสวยพระอาทิตย์เป็นพระยาปala รักษา ของนกกระยางที่ยืนกางปีก ขึ้นหัวลงคอขึ้งดูปลาบนฝุ่นปลาหลงเชื่อว่านกกระยางมีศักดิ์แต่ พระโพธิสัตว์รู้ว่าเป็นอุนาขจะขับปลากินดังคำแปลของคติที่ 2 ว่า

“ท่านหงษ์หลายไม่รู้จักภาริยาของมัน พากท่านไม่รู้จักได้พากันสรรਸริญ นกตัวนี้ไม่ได้คุ้มครองรักษาพากเราดอก เพราะเหตุนั้นนกตัวนี้จึงไม่เกิดอันไฟว์เลด”⁷⁸

1.3 มักกุฎชาดก (173) และกปชาดก (250) มีเนื้อเรื่องทำนองเดียวกัน คือ พระโพธิสัตว์เสวยพระอาทิตย์เป็นฤาษีสอนบุตรให้รู้เท่าทันลิงป่าซึ่งปลอมเป็นฤาษีจะเข้าไปลงไฟ ดังคำแปลในคติที่ 2 ดังนี้

“ลูกเอ่ย เจ้าอย่าเรียกมันมาเลย มันเข้ามาแล้ว จะพึงประทุยร้ายเรือนของเราน้ำของพระมหาแม่ผู้นี้ศึกบริสุทธิ์ หาเป็นเห่นนั่นไม่”⁷⁹ และว่า

⁷⁷ กรมการศาสนา, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 27 หน้า 14.

⁷⁸ เรื่องเดียกัน, หน้า 94.

⁷⁹ เรื่องเดียกัน, หน้า 63.

“นี่ไม่ใช่ถ้ามีผู้อินดีในความสงบและความสำรวม เป็นลิงที่เที่ยวikoจรอญุ่ตามกิ่งมะเดื่อ มันเป็นสตว์ประทุร้าย คุณเฉียวและมีสันดานตามก ถ้าเข้ามาอยู่บังบรรณาศาลาหลังนี้ ก็จะพึงประทุร้ายบรรณาศาลา”⁸⁰

1.4 โโคชาดก (138) และโโคชาดก (325) มีเนื้อเรื่องทำนองเดียวกัน คือ พระโพธิสัตว์เสวยพระราชติเป็นเหี้ยรูเท่าหันดานสซึ่งคิดจะฆ่าตนโดยแกลังทำเป็นคนเกรงศึก ดังคำแปลของภาษาเรื่องทั้งสอง ดังนี้

“ถกรท่านผู้มีปัญญาทราบ ประโยชน์อะไรแก่ท่านด้วยชฎาทั้งหลาย ประโยชน์อะไรแก่ท่านด้วยหนังสือ ภายในของท่านขุรະ ท่านย้อมขัดสีแต่ภายนอก”⁸¹

“เราสำคัญว่า ท่านเป็นสมณะ จึงเข้ามาหาท่านผู้ไม่สำรวม ท่านได้ขว้างเราด้วยท่อนไม้ เมื่อันไม่ใช่สมณะ”⁸²

1.5 มุสชาดก (128) กล่าวถึงพระโพธิสัตว์เสวยพระราชติเป็นพระยาหนูปราบ สุนัขจึงออกที่หลอกกินหนูด้วยวิธีแกลังทำเป็นผู้ทรงศึก คือ ยืนขาเดียว อ้าปากจ้องดูดู อาทิตย์ ค่อยสำรวจนับหนู แต่พอถึงหนูตัวสุดท้ายจะจับกินเสียทุกครั้ง ในที่สุดหัวหน้าฝูงที่เป็นพระโพธิสัตว์รู้ทัน จึงกัดคอสุนัข สุนัขจึงตาย ดังคำแปลในภาษาเรื่องนี้ ดังนี้

“ผู้ใดแผลทำธรรมให้เป็นชง แต่ซ่อนความประพฤติไม่ได้ไวล่อผู้อื่นให้ตายใจความประพฤติของผู้นั้น ชื่อว่าเป็นความประพฤติของแมว”⁸³

1.6 อัคคิชาดก (129) กล่าวถึงพระโพธิสัตว์เสวยพระราชติเป็นพระยาหนูตีเตียน สุนัขจึงออกที่หลอกกินหนูด้วยกลวางแผน หลอกหนูว่าตนเป็นผู้รักษาศึก จะมารักษาพวกหนูด้วยการนับจำนวนหนูด้วยทาง แต่พอถึงตัวสุดท้ายจะจับกินเสียทุกครั้ง ในที่สุดหนูผู้เป็นหัวหน้ารู้เท่าหัน จึงกัดสุนัขจึงออกตาย

2. กล่าวว่าขาดที่พึงขอความช่วยเหลือ มีในชาดก ดังนี้

2.1 บุตติมังสชาดก (437) กล่าวถึงพระโพธิสัตว์เสวยพระราชติเป็นนางแพะ เห็นสุนัขกู่หน่นกินอุบายนะเพาะทั้งหมดกินเป็นอาหาร แต่ไม่สามารถผ่านทางแพะตัวหนึ่งได้ กินอุบายนี้ให้นางสุนัขออกไปปีกอกนางแพะว่า สามีตาย ขาดที่พึงให้มาทำศพด้วย พอนางแพะมาใกล้จะจับกินเสีย แต่นางแพะรู้ทัน จึงหนีกลับไป สุนัขจึงออกคุ้นนั้นจึงทะເລະกันที่ทำงานไม่สำเร็จ นางสุนัขจึงออกอุบายนะใหม่โดยไปลวงนางแพะว่าสามีให้มาเชิญนางแพะไปร่วมรับประ-

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 146.

⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 148.

⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

ทานอาหารด้วย นางแพะรู้ทันและได้นอกนางสุนขว่านางจะไปพร้อมกับบริการและเพื่อนสุนข ทึ้งหลาย ถ้าอาหารไม่พอ สุนขเหล่านั้นจะนำสุนขจึงจากเป็นอาหาร นางสุนขจึงจอกได้ฟังคำเช่นนั้น เกิดความกลัวจึงรีบกลับไปบอกสามีเพื่อหน้าไปอยู่ที่อื่น

3. กลุ่มนายว่าสถานที่อื่นสมบูรณ์ ขอรับอาสาพาไปอยู่

3.1 ถูกกฎหมาย (448) กล่าวถึงพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระยาไก่ รู้เท่าทันเห็นช่วงดวงกินบริการเป็นอาหารจนหมดผุ่ง ในที่สุดเหลือแต่พระยาไก่ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ เหยี่ยวจึงออกอุบາຍทำตัวเป็นผู้คุ้นเคยสนิทสนมกับพระยาไก่และบอกว่าสถานที่แห่งหนึ่งอุดมสมบูรณ์มาก อย่างจะพาพระยาไก่ไปอยู่ แต่พระยาไก่รู้เท่าทันจึงไม่ยอมไปและได้กล่าวเป็นภาษาแปลได้ดังนี้

“บุคคลไม่มีพิงคุ้นเคยในคนทำงาน คนมักพูดเหลาะแหละ คนมีปัญญาคิดแต่ประโยชน์ตนและคนทำเป็นส่วนแต่ภายนอก”⁸⁴

4. กลุ่มนายว่ายอมเป็นภรรยา

4.1 ถูกกฎหมาย (383) มีโครงเรื่องและเนื้อเรื่องเช่นเดียวกับเรื่องกฎหมาย (448) ต่างกันแต่ตัวละครนางแมวแทนเหยี่ยว และนางแมวลงให้ว่ายอมเป็นภรรยา แต่ไก่ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์รู้เท่าทัน จึงไล่นางแมวไปพร้อมกับกล่าวเป็นภาษาซึ่งแปลได้ดังนี้

“ฉุกร่างแมวรูปงาม น่ารื่นรมย์ใจ เจ้าเมี้ยเท้า เรารมส่องเท้า เจ้าเป็นแมว เราเป็นไก่ ไม่สมควรกันเลย เชิญเจ้าไปแสร้งหาสามีอื่นเดิม”⁸⁵

5. กลุ่มนายว่ายอมให้เงินเป็นค่าตอบแทน มีในชาดกดังนี้

5.1 สิงคานชาดก (113) กล่าวถึงพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา กล่าวสอนพระมหาณที่เสียรู้สุนขจึงจอกว่า “ไม่ควรเชื่อโดยไม่พิจารณาครั้ง究竟ให้ดี เรื่องมีว่า สุนขจึงจอกตัวหนึ่ง หลอกด้วยพระมหาณท์ผู้มีความโถกมาก อย่างได้เงินว่า ถ้าสามารถพาตนไปจากนอกเมืองได้โดยปลอดภัย จะให้เงิน 200 กษายาปณ์ พระมหาณท์จึงพาสุนขจึงจอกออกจากเมือง พอยไปถึงที่หมายตามที่ตกลงกันสุนขจึงจอกจึงถ่ายอุจาระดฝ่าสีบีของพระมหาณท์

6. กลุ่มนายว่ายอมรับพาไปที่ที่ต้องการ มีในชาดก

6.1 สุขสุมารชาดก (208) กล่าวถึงพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระราวนร กล่าวสอนจะเรี้ยว เรื่องมีว่า ภรรยาจะระเบี้ยเพ็ท้องอย่างจะกินหัวใจลิง จะระเบี้ยผู้สามีจึงไปหาลิง ออกอุบາຍว่าจะพาไปกินผลไม้ที่ฟื้งตรงกันข้าม ลิงก์ตกลง พอมาถึงกลางน้ำจะระเบี้ยกีดคำน้ำลงไปเพื่อ

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 287.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 200.

จะม่าลิ้ง ลิงเห็นดังนั้นจึงคิดอุบَاຍและบอกเจ้าว่า ห้าใจอยู่ที่ผลมะเดื่อ จະเจ้าจึงพาลิ้งไปที่ต้นมะเดื่อ เมื่อถึงต้นมะเดื่อ ลิงจึงกระโดดขึ้นฝ่าไม้พร้อมกับกล่าวเป็นคاتาซึ่งแปลได้ดังนี้ “ร่างกายของท่านใหญ่โถกจริง แต่ปัญญาหาสมควรแก่ร่างกายไม่ ดูกรเจ้า ท่านถูกเราลงเสียแล้ว บัดนี้ท่านงไปตามสนาญเด็ด”⁸⁶

6.2 وانราชาก (342) มีโกรเงื่องทำนองเดียวกันกับเรื่องสุสามารชาดก ต่างกันแต่คำสอน ในเรื่องawanราชากให้คำสอนธรรมดีกว่ากล่าวคือในคاتาสุดท้ายแปลได้ดังนี้

“ส่วนผู้ใดรู้เท่าทันเหตุการณ์ที่บังเกิดขึ้นโดยฉบับพลัน ผู้นั้นย่อมพ้นจากความขับขันอันเกิดแต่ศัตรูและไม่ต้องเดือดร้อนภัยหลัง”⁸⁷

6.3 وانรินชาดก (57) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นลูกลิ้ง ใช้อุบَاຍเหยียบหัวกระโดดหนีเอ่าตัวรอดได้ ตั้งมีเรื่องกล่าวว่าภารยาจารเจ็พห้องอยากกินหัวใจลิง จະเข้าผู้สาวมืออกอุบَاຍคือไปนอนคอกอยับลิ้งอยู่บนแผ่นหิน แต่ลิงสังเกตเห็นว่าเป็นจารเจ็คอยจับตน จึงแกล้งร้องขึ้นว่า หิน ๆ 3 ครั้ง แกดังพูดว่าทำไม่วันนี้หินไม่พูด จະเข้าลงกล่าวของลิง คิดว่ารันก่อน ๆ หินคงตอบลิ้งได้ จึงร้องไปว่า ข้าเป็นจารเจ็ต้องการห้าใจลิง ลิงจึงบอกให้จารเจ็อ้าปากคอกอบรับหัวใจของตน เมื่อจารเจ็อ้าปาก تاเก็ปด ลิงจึงกระโดดเหยียบหัวจารเจ็ขึ้นฝ่าไม้ไปได้ ดังมีคاتาในเรื่องนี้ซึ่งแปลได้ดังนี้

“คุกรพระราชานร ผู้ได้มีชรรน 4 ประการนี้คือ สังฆ ธรรมะ กือวิจารณ์ปัญญา ชิติคือ ความเพียร จากะเหมือนท่าน ผู้นั้น ย่อมล่วงพื้นศัตรูได”

7. กิตว่าแผ่นดินคล่มพังทลาย ความกิตนี้ไม่เชิงเป็นกลอุบَاຍ แต่เป็นการขาดปัญญาพิจารณาครรภณูให้ดีเสียก่อน ทำไปโดยไม่มีสติ เมื่อมีสติและใช้ปัญญาพิจารณาแล้ว จึงรู้ว่าความคิดนั้นผิด แนวความคิดลักษณะนี้มีปรากฏในชาดกคือ

7.1 ทุทกภัยชาดก (322) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นราชสีห์ได้พิจารณาในนัยเหตุที่กระต่ายตัวหนึ่งนอนหลับอยู่ใต้ต้นatal และต้นมะตูม เมื่อลูกมะตูมสุกหล่นลงมาบนใบตาล กระต่ายไม่ทันพิจารณาคิดว่าแผ่นดินคล่ม จึงวิ่งหนีไปออกกระต่ายตัวอื่นว่าแผ่นดินคล่ม ทำให้สัตว์อื่น ๆ มีหมู ระมาด กระนือ โค เสือ ช้าง เป็นต้น พากันวิ่งหนี ในที่สุดมาพบราชสีห์ ราชสีห์ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ได้ใช้ปัญญาพิจารณาแล้วสอนดามว่า ไกรเป็นคนเห็นแผ่นดินคล่ม สัตว์เหล่านี้ไม่สามารถตอบได้ต่างก็ชัดทอดกันและกันไปตามลำดับจนถึงกระต่าย กระต่ายก็ตอบไม่ได้ ราชสีห์จึงพาสัตว์เหล่านั้นกลับไปดูสถานที่ที่เกิด

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 161.

เหตุ จึงพบลูกมະตุムสุกหล่นลงมาค้างอยู่บนใบตาล พระโพธิสัตว์จึงได้ให้โอวาทแก่สัตว์ทั้งหลายว่า อ่ายเชื้อข่าวลือ อย่าตื่นข่าวจากผู้อื่น เมื่อมีข่าวเกิดขึ้นต้องใช้ปัญญาพิจารณาให้รอบคอบเสียก่อนจึงตัดสินใจ สัตว์ทั้งหลายก็เชื่อฟัง ดังคำแปลจากภาษาในเรื่องนี้ ดังนี้

“ชนเหล่าได้มักเชื่อตามเดียงคนอื่น ยังไม่ทันได้ถึงร่องรอยแห่งวิญญาณเลย ชนเหล่านั้นนับว่าเป็นพาลเมื่อความประมาทเป็นอย่างยิ่ง ดีแต่เชื่อผู้อื่น

ส่วนชนเหล่าได้สมบูรณ์ด้วยศีล ด้วยปัญญา ยินดีในความสงบ ชนเหล่านั้นนับว่า เป็นบัณฑิต งดเว้นความชั่วห่างไกล ยอมไม่เชื่อคนอื่นเลย”⁸⁸

1.6 เรื่องความเชื่อฟัง

ความเชื่อฟัง หมายถึงการฟังแล้ว ยอมรับหรือปฏิเสธคำแนะนำอันถูกต้องที่ผู้แนะนำให้คำแนะนำด้วยความหวังดีด้วยความน่าศรัทธาและน่าเชื่อฟัง บิดามารดาแนะนำนำบุตรธิดา เป็นต้น ถ้าผู้เชื่อฟังยอมรับปฏิบัติตามคำแนะนำ ย่อมได้รับประโยชน์ ถ้าผู้เชื่อฟังปฏิเสธไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำ ย่อมได้รับโทษ แนวความคิดเรื่องการเชื่อฟังมีในชาดก ดังนี้

6.1 อกุณชาดก (36) มีเรื่องย่อว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระยานกเห็น กิ่งไม้ที่นกอาศัยเสียดสักกันเป็นครั้นขึ้น ได้แนะนำให้นกทั้งหลายหนีไป พากนกที่เชื่อฟังก์ปลดภัยจากอันตราย ส่วนนกที่ไม่เชื่อฟัง อยู่ต่อไป ก็ถูกไฟไหม้ตาย ดังคำแปลภาษาเรื่องนี้ ดังนี้

“นกทั้งหลายอาศัยต้นไม้ได้ ต้นไม้นั้นย้อมทึ่งเอาไฟลงมา นกทั้งหลายจะพากันไปอยู่ที่อื่นเลิด กัยเกิดจากที่พึงของพวกเรารแล้ว”⁸⁹

6.2 มหาสนชาดก (133) กล่าวถึงพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติ เป็นพระยานกสังเกตเห็นบ่อน้ำเป็นไฟ จึงพาบริวารหนีพญานาค พากเชื่อฟังก์ปลดภัย พากไม่เชื่อฟังก์สั่นชีวิต

6.3 วีรคชาดก (204) กล่าวว่าพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกกาหน้า ห้ามนิ่ว การบกเลี่ยนเอาอย่างวิธีอาหาร กานกไม่เชื่อฟัง ลงไปหาอาหารในน้ำ ถูกสาหร่ายพนกอย่าง

6.4 กันทกคลกชาดก (210) กล่าวว่าพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติ เป็นนกหัวขาวน้ำ ห้ามนกราะไม่ให้อาหารอย่างในการหาอาหาร นกระไม่เชื่อฟัง เจ้าไม้แข็งจนสมองแตกตาย

6.5 ชัมพุกชาดก (325) กล่าวว่าพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นราชสีห์ ห้ามน้ำให้สุนัขจึงจอกจับสัตว์เลียนแบบตน สุนัขจึงจอกไม่เชื่อฟัง owardดี ถูกช้างเหยียบตาย

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 147.

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

6.6 กิจมชาดก (427) กล่าวว่าพระโพธิสัตว์เสวยพระราชเป็นพญาเรือง สอนลูกไม่ให้บินสูงเกินไป ลูกไม่เชื่อเลยถูก烙กรรมกดพัดตาย

6.7 สุกชาดก (255) กล่าวถึงพระโพธิสัตว์เสวยพระราชเป็นนกแรกเต้า ห้ามบุตรไม่ให้กินนมม่วงที่เกาะกลางทะเล บุตรไม่เชื่อฟัง เมื่อไปจีงตกน้ำตาย ดังคำแปลคถาสุดท้ายของเรื่องนี้ดังนี้

“พระจะนั้น ความเป็นผู้รักประมาณ คือความไม่หลงติดอยู่ในโภชนา เป็นความดีด้วยว่าบุคคลใด ไม่รู้จักประมาณ ย้อมจนลงในอบายทั้ง 4 บุคคล ผู้รู้จักประมาณแಡ ย้อมไม่จนลงในอบาย 4”⁹⁰

1.7 ความสามัคคี

ความสามัคคี หมายถึงความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ ผลแห่งความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ ย้อมยังประโยชน์ให้สำเร็จ ถ้าหมู่คณะแตกความสามัคคีกัน ย้อมเกิดความหายนะ (ความเสื่อม) ในชาดกมีกล่าวถึงผลและโทษแห่งความสามัคคีดังนี้

7.1 สามโนทمانชาดก (33) กล่าวว่าพระโพธิสัตว์เสวยพระราชเป็นพระยานก กระจาบ สอนให้บริวารมีความสามัคคีกันในเวลาติดข่าย ช่วยรอบยาวยไปคำงไว้บนยอดไม้แล้ว ค่อยบินหวานกลับลงมา จึงพื้นอันตรายได้ ภายในลังนกระจาบเกิดทะเลขะวิวาทกัน แตกความสามัคคี นายพราวนจึงจับได้

7.2 วัดมหาสุกรชาดก (283) กล่าวว่าช่างไม่เลี้ยงสุกรไว้ตัวหนึ่ง เป็นสุกรแสนรู้ ช่วยช่างไม่เหยียบเครื่องมือ เมื่อโটเข็นแล้วช่างไม่นำไปปล่อยไว้ในถ้ำมีสุกรอื่น ๆ เป็นบริวาร ขณะนั้นมีเสือโคร่งตัวหนึ่ง ค่อยขึ้นสุกรกินเสมอโดยมีชฎาลโงกอยู่ข้างๆ และรับส่วนแบ่งอยู่เสมอ สุกรหัวหน้าจึงกีดอุบາຍม่าเสือโคร่งด้วยวิธีขุดหลุมพรางไว้ ตนเองค่อยล่อให้เสือโคร่งตกหลุมแล้วสุกรจึงช่วยกันฆ่าตาย ชฎาลหนึ่งขึ้นต้นมะเดื่อสุกรช่วยกันกัดรากมะเดื่อจนต้นมะเดื่อล้มลงและสุกรช่วยกันม่าชฎาลตาย ดังคำแปลคถาเรื่องนี้ว่า

“ข้าพเจ้าขอนอนน้อมแก่หมู่ที่มาประชุมกัน ข้าพเจ้าได้เห็นมิตรภาพอันน่าอัศจรรย์ ควรสรรเสริญแล้ว จึงขอกล่าวสรรเสริญไว้ หมู่ทั้งหลายผู้มีเจ้ำยเป็นกำลัง ได้ชนะเสือโคร่งด้วย ความสามัคคีอันได้ ก็พากันพัฒนารณภัยด้วยความสามัคคีอันนั้น”⁹¹

หลักจริยธรรมอื่น ๆ นอกจากที่กล่าวแล้ว ย้อมมีปรากฏในนิทานชาดกเรื่องอื่น ๆ ด้วย เพราะว่าหลักธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีมากถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ หลักธรรมจะมีปรากฏในนิทานเรื่องใด หรือนิทานเรื่องหนึ่งมีธรรมะข้อเดียวหรือหลายข้อ นั้น ขึ้นอยู่กับผู้อ่านจะนำไปพิจารณาหรือวิจัยอุกมาเพื่อให้เป็นประโยชน์ในการนำไปใช้นั่นเอง

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 104.

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 121.

สรุปประจำบทที่ ๓

1. นิทานชาดก มีโครงเรื่องหลักระดับ เริ่มต้นจากโครงเรื่องสั้น ง่าย จนถึงยาก ญี่ปุ่น สลับชั้นชั้น
2. ส่วนประกอบในโครงเรื่องมี เนื้อเรื่อง ตัวละคร คاتตา การดำเนินเรื่อง แนวความคิด อนุภาค ฯลฯ
3. เนื้อเรื่องในโครงเรื่องนั้น เริ่มต้นด้วยเนื้อเรื่องที่สั้น ง่าย ไปหาที่ยาก ญี่ปุ่น สลับชั้นชั้น
4. การดำเนินเรื่องนั้น ก็เหมือนกันเนื้อเรื่องก็อเริ่มต้น ด้วยแบบที่สั้น ง่ายไปหาแบบที่ยาก และญี่ปุ่น
5. ตัวละคร เริ่มต้นด้วยตัวละครน้อยไปหาตัวละครมากขึ้น
6. ตัวละครเอกในเรื่องนั้น ก็จะพิเศษกว่า ซึ่งชาวพะชาติเป็นสัตว์ต่าง ๆ ตั้งแต่มุขย์ สัตว์ เทวดา พระอินทร์ ฯลฯ
7. คاتตาเริ่มต้นด้วยคاتตาเดียว (เอกนิบท) ไปจนถึงมีคاتตาเป็นจำนวนมาก (มานิบท)
8. การเสนอแนวความคิด เริ่มต้นด้วยแนวความคิดเดียว บางเรื่องมีหลายแนวความคิด
9. มีอนุภาคเพิ่มเข้ามาในบางเรื่อง ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินเรื่องขัดขวางยากไป
10. ธรรมะที่สอนนั้น ก็เริ่มต้นด้วยธรรมะง่าย ๆ ก่อน ไปหาธรรมะส่วนที่ยาก ธรรมะของพระโพธิสัตว์ ก็คือการมีธรรมะ 10 ประการ ซึ่งจัดเป็นคุณธรรมหลักสำคัญของพระโพธิสัตว์ นอกจากนั้นแล้วก็มีจริยธรรมข้ออื่น ๆ อีก ดังกล่าวไว้แล้ว
11. ในบรรดาชาดก นิทานชาดกแต่ละเรื่องมีองค์ประกอบของโครงเรื่องอยู่ ๕ ส่วนด้วยกัน ก็คือ 1. ปัจจุบันนวัตถุ (เรื่องราวปัจจุบัน) 2. อดีตวัตถุ (เรื่องราวอดีตคือส่วนที่เป็นนิทาน) 3. คاتตา 4. คำอธิบายคاتตาที่เรียกว่าเวยการณะ 5. ประมวลหรือสรุป
12. โครงเรื่องชาดก มีความสัมพันธ์กับโครงเรื่องนิทานชาวบ้าน เพราะนิทานชาวบ้าน เป็นแหล่งกำเนิดของนิทานชาดกนั้นเอง นิทานพื้นบ้านเก่าแก่ของอินเดีย กรีก และเปอร์เซีย เป็นต้น
13. นิทานชาดกมีความสัมพันธ์กับนิทานชาวบ้าน ๒ ลักษณะ คือ
  1. ด้านลักษณะนิทาน
  2. ด้านเนื้อเรื่อง

14. ความสัมพันธ์ทางด้านลักษณะนิทາน เช่น เป็นเรื่องเล่าธรรมชาติ เล่าด้วยปากเปล่า (มุขป่า-ฐาน) ใช้ภาษาเร้อยแก้ว ไม่ใช้ภาษาเร้อยกรอง (อրรถกถาชาดก) มีการแทรกธรรมะลงในเรื่อง นิทานนั้น ๆ นิทานเหล่านี้ต่อมาพิมพ์เป็นหนังสือ นิทานชาดกและนิทานชาวบ้านก็เช่นเดียวกัน นิทานชาดกมักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า อตีเต (ในอดีตกาลนานมาแล้ว) หรือ ภูต-ปุพพ (เรื่องเกยมีมาแล้ว)
15. ความสัมพันธ์ทางด้านเนื้อเรื่อง เช่น การไม่ขึ้นต้นด้วยเนื้อเรื่องตอนสำกัญและจะไม่จบลงทันทีทันใด ตัวละครมีลักษณะตรงกันข้ามก็อคันดี คนช้ำ เป็นต้น
16. นิทานชาดกมีแนวความคิดในการนำเรื่องอดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่าพระโพธิสัตว์ และนารมิธรรมและจริยธรรมมาเล่าให้ชาวพุทธฟัง เป็นการยกย่องพระพุทธเจ้าและเผยแพร่คำสอนของพระองค์
17. แนวความคิดของนิทานชาดกคือ เรื่องราวของพระโพธิสัตว์ บารมี 10 ประการ และจริยธรรมของพระโพธิสัตว์
18. พระโพธิสัตว์ในคัมภีร์ธรรมชาติโดยเฉพาะในคัมภีร์ชาดก หมายถึงสัตว์หรือมนุษย์ที่นิดาด มีคุณธรรม มีสติปัญญา สามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้
19. พระโพธิสัตว์ในคัมภีร์มหาทาน หมายถึงมนุษย์ผู้บำเพ็ญการมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าหรือผู้ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต
20. แนวความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ มีประวัติเกี่ยวกับเรื่องมหาบุรุษคือนบุรุษผู้ยิ่งใหญ่เหนือคน ทั่วไป แนวความคิดลักษณะนี้แบ่งเป็น 2 แนวคือ ทางด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ พระเจ้าจักรพรรดิ ส่วนทางด้านศาสนา ได้แก่พระพุทธเจ้า ต้นแนวความคิดเรื่องมหาบุรุษ คือต้นเก้าแนวความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์
21. แนวความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์ธรรมชาติ เป็นการกล่าวถึงประวัติพระสิทธัตถะเป็นส่วนใหญ่ ก่อนออกบรรพชาไม่เรียกว่าพระโพธิสัตว์ หลังบรรพชาจึงเรียกว่าพระโพธิสัตว์ เมื่อตรัสรู้แล้ว เรียกว่าพระพุทธเจ้า
22. มหาทานมีแนวความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ คือ ความเป็นพระโพธิสัตว์เป็นสิ่งที่ทุกคนมี ทุกคนสามารถเป็นพระโพธิสัตว์ได้
23. ขั้นตอนการเป็นพระโพธิสัตว์ในธรรมชาติ คือ ต้องมีศรัทธา มือกันหาร "ได้รับพยากรณ์ในพระชาติสุดท้าย ประวัติของพระพุทธเจ้ามีการแบ่งออกเป็น 3 ระยะคือ ทุเรนิทาน อวิญเรนิทานและสัณหิเกนิทาน

24. ขั้นตอนการเป็นพระโพธิสัตว์ของมหายาน คือ มีจิตโตตปถ迦 (จิตเกิดขึ้น) มีศรัทธา มีปณิธาน ได้รับพยากรณ์ และบำเพ็ญบารมี
25. บารมี กือคุณธรรมอันดีเลิศ, อันสูงสุด และคุณธรรมอันนำไปสู่พระนิพพาน
26. ประวัติความคิดเรื่องบารมี มาจากการกล่าวถึงพระมหากรุณาธิรัตน์, นาถกรุณาธรรม ความคิดเรื่องบารมี มาจากหมวดธรรมดังกล่าว
27. บารมี 10 ประการ คือ ทานบารมี, ศีลบารมี, เนกขัมมบารมี, ปัญญาบารมี, วิริยบารมี, ขันติบารมี, สังบารมี, อชิธรรมบารมี, เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี
28. ลำดับการบำเพ็ญบารมีอยู่ 2 แนวความคิดคือ
1. การบำเพ็ญบารมีไปตามลำดับ
  2. การบำเพ็ญบารมีไม่เป็นไปตามลำดับ
29. บารมีแบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นบารมี ชั้นอุปบารมีและชั้นปรมัตถบารมี
30. พระโพธิสัตว์ 10 พระชาติสุดท้ายคือ พระเตมีย์ พระชนก พระสุวรรณสาม พระเนมิราช พระมหาสุด พระภูริทัต พระจันทกุมาร พระนารทะ พระวิธูระ และพระเวสสันดร พระเจ้า 10 ชาตินี้เรียกเป็นอักษรย่อได้ ดังนี้ เต. ช. ส. เน. ม. ภ. จ. นา. ว. เ. ฯ.
31. พระเจ้า 10 ชาติบำเพ็ญบารมี 10 ประการ คือ พระเตมีย์ – เนกขัมมบารมี, พระชนก – วิริยบารมี, พระสุวรรณสาม – เมตตาบารมี, พระเนมิราช – อชิธรรมบารมี, พระมหาสุด – ปัญญาบารมี, พระภูริทัต – ศีลบารมี, พระจันทกุมาร – ขันติบารมี, พระนารทะ – อุเบกษาบารมี, พระวิธูระ – สังบารมี, พระเวสสันดร – ทานบารมี.
32. บารมี 10 ประการ เรียกเป็นอักษรย่อได้ดังนี้ เน. ว. เม. อ. ป. ส. ข. อ. ส. ท.
33. จริยธรรม แปลว่าธรรมอันควรนำไปประพฤติปฏิบัติ พระโพธิสัตว์นักจากบำเพ็ญบารมีธรรม 10 ประการแล้ว ยังบำเพ็ญจริยธรรมด้วย จริยธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดก เช่น หัวใจพระพุทธศาสนา อริยสัจ 4 หลักกรรม เรื่องหลี เรื่องความเชื่อ เรื่องความเชื่อฟัง เรื่องความสามัคคี เรื่องความกตัญญู เป็นต้น
34. ความเชื่อในกากามสูตร มี 10 ข้อ คือ
1. อาย่าเชื่อโดยฟังตามกันมา
  2. อาย่าเชื่อโดยสืบ ๆ กันมา
  3. อาย่าเชื่อโดยคำเล่าลือ
  4. อาย่าเชื่อโดยอ้างทำرأ

5. อ่านเชื่อโดยนึกเดาเอา
6. อ่านเชื่อโดยการคาดคะเน
7. อ่านเชื่อโดยตรึกตรองตามอาการ
8. อ่านเชื่อโดยถือว่าตรงกับทฤษฎีของตน
9. อ่านเชื่อโดยถือว่าผู้พูดเป็นผู้สมควรน่าเชื่อ
10. อ่านเชื่อโดยถือว่าผู้นี้เป็นครูของเรา

คำถ้าบททดสอบความเข้าใจประจำที่ ๓

1. นิทานชาดกมีโครงเรื่องเป็นอย่างไร ให้กล่าวมาโดยละเอียด
2. ส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโครงเรื่องนิทานชาดกมีอะไรบ้าง จงบอกมาทั้งหมด
3. กำกัลวย์ที่ว่า นิทานชาดกบางเรื่องมีผู้ภาคันน์ หมายความว่าอย่างไร อธิบาย
4. นิทานชาดกมีความสัมพันธ์กับนิทานชาวบ้านอย่างไรบ้าง ให้กล่าวตามหลักวิชา
5. แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องนิทานชาดกมีอะไรบ้าง จงเขียนมาเป็นข้อ ๆ
6. พระโพธิสัตว์ หมายถึงใคร มีความสำคัญในเรื่องชาดกอย่างไร ให้อธิบายตามความเข้าใจของนักศึกษา
7. บารมี หมายถึงอะไร เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์อย่างไร บารมีแบ่งออกเป็นกี่อย่าง อะไรบ้าง
8. บารมีแบ่งออกเป็นที่ชั้น อะไรบ้าง แต่ละชั้นนั้นมีความหมายอย่างไร จงจัดทำบารมีลังในชั้นบารมีทางด้านความหมาย
9. จงกล่าวถึงประวัติแนวความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์เดราท
10. จงกล่าวถึงประวัติแนวความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์มหา yan
11. พระโพธิสัตว์ในเดราท หมายถึงอะไร แตกต่างจากพระโพธิสัตว์ในมหา yan อย่างไร จงอธิบายพอได้ความ
12. แนวความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ระหว่างเดราทกับมหา yan เมื่อันกันหรือแตกต่างกันอย่างไร จงอธิบาย
13. ขั้นตอนการเป็นพระโพธิสัตว์ของฝ่ายเดราทกับฝ่ายมหา yan เมื่อันกัน หรือแตกต่างกันอย่างไร จงกล่าวมาพอได้ความ
14. ประวัติความคิดเรื่องบารมี มีอย่างไรบ้าง จงกล่าวตามที่ได้เรียนมา
15. ทศชาติ หมายความว่าอย่างไร จงกล่าวมาตามที่ได้เรียนมา
16. บารมี ๑๐ ประการ มีอะไรบ้าง บารมีแบ่งออกเป็นกี่ชั้น อะไรบ้าง จงเขียนมาโดยละเอียด
17. พระโพธิสัตว์ ๑๐ พระชาติสุดท้าย บำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ อะไรบ้าง จงเขียนมา
18. อะไรคืออักษรร่องของพระโพธิสัตว์ ๑๐ พระชาติ และอะไรคืออักษรร่องของบารมี ๑๐ ประการ
19. ให้นักศึกษาเขียนวิจารณ์เกี่ยวกับเนื้อหาในบทที่ ๓ นี้ วิจารณ์ตามหลักวิชา